

Reverentia en Politiek in de Gouden Eeuw

*'Legatus est vir bonus
peregre missus ad mentiendum
Reipublicae causa'*

- Sir Henry Wotton, Augsburg 1604

PECUNIA EN POLITIEK IN DE GOUDEN EEUW

De invloed van financiële kwesties op de vorming van de buitenlandse politiek van de Republiek tegen het einde van de Gouden Eeuw (1688-1713)

Lieneke Westerink

Studentnummer: 3007073

Masterscriptie

Begeleider Joost Jonker

Master Internationale betrekkingen in historisch perspectief

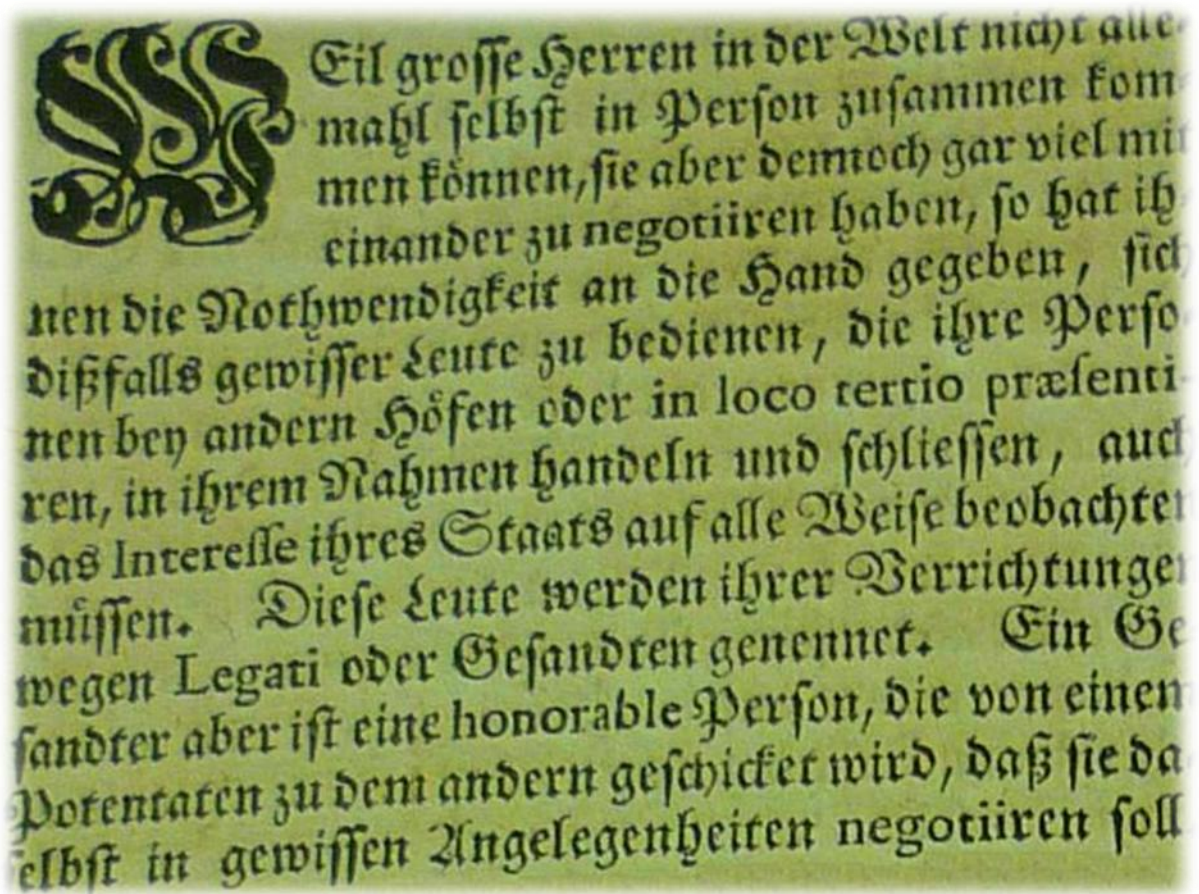
Universiteit Utrecht

9 april 2011

Inhoudsopgave

Wat is een diplomaat?	4
Inleiding	5
1. Diplomatie in de dop: opkomst en ontwikkeling van de buitenlandse politiek van de Republiek	7
1.1 Het begin	7
1.2 Drie fasen	9
1.2.1 <i>Fase één (1580-1620)</i>	10
1.2.2 <i>Fase twee (1620-1648)</i>	10
1.2.3 <i>Fase drie (1648-1713)</i>	11
2. Een nieuwe staat met een nieuw bestuur	13
2.1 Het bestuur van de Republiek in een notendop	13
2.2 Het ‘ministerie van buitenlandse zaken’ tijdens de Gouden Eeuw	16
2.2.1 <i>Van besognes tot buitenlandse politiek</i>	17
2.2.2 <i>Verschillende vertegenwoordigers</i>	20
2.2.3 <i>Schematisch overzicht rangorde gezanten</i>	22
2.2.4 <i>Titulatuur en protocol</i>	23
2.2.5 <i>Het sluiten van verdragen</i>	25
3. Europa en de <i>balance of power</i>	26
3.1 Europese diplomatieke situatie	26
4. Nederlandse gezantschappen 1688-1713	30
4.1 Jacob Hop	30
4.1.1 <i>Berlijn (1687-1688)</i>	31
4.1.2 <i>Wenen (1688-1689)</i>	32
4.1.3 <i>Engeland (1689-1692)</i>	35
4.1.4 <i>Kopenhagen en de kleinere Duitse hoven (1692-1696)</i>	39
4.1.5 <i>Wenen (1698-1700)</i>	40
4.2 Jacob Johan Hamel Bruynincx	42
5. Conclusie	45
6. Literatuurlijst	47
7. Appendix	50
A. <i>Staet van Oorlogh 1687</i>	50
B. <i>Staet van Oorlogh 1713</i>	56

WAT IS EEN DIPLOMAAT?

Ein grosse Herren in der Welt nicht alle-
mahl selbst in Person zusammen kom-
men können, sie aber democh gar viel mit
einander zu negotiiren haben, so hat ih-
nen die Nothwendigkeit an die Hand gegeben, sich
dissfalls gewisser Leute zu bedienen, die ihre Perso-
nen bey andern Höfen oder in loco tertio præsentir-
en, in ihrem Nahmen handeln und schliessen, auch
das Interesse ihres Staats auf alle Weise beobachten
müssen. Diese Leute werden ihrer Verrichtungen
wegen Legati oder Gesandten genennet. Ein Ge-
sandter aber ist eine honorable Person, die von einem
Potentaten zu dem andern geschicket wird, daß sie da-
selbst in gewissen Angelegenheiten negotiiren soll

Figuur 1. De definitie van een diplomaat in de woorden van Johann Christian Lünig (1719).¹

Figuur 2. De definitie van een diplomaat in de woorden van de Engelse diplomaat Sir Henry Wotton (zie ook **titelpagina**). Vertaald zegt Sir Wotton hier ‘an ambassador is an honest man, sent to lie abroad for the good of his country.’² Hij zou dit als grap gezegd hebben toen hij als diplomaat in Augsburg was op doorreis naar Venetië. Het citaat is teruggevonden in de papieren van een Augsburgse koopman, die het grappig of interessant genoeg gevonden had er een notitie van te maken. De uitspraak kwam ter ore van de Engelse koning James I, die het niet kon waarderen. Gevolg: Wotton viel tijdelijk uit de gratie bij de koning.

¹ J.C. Lünig, *Theatrum ceremoniale historico-politicum* (Leipzig: Morik Georg Weidmann, 1719) 368.

² J.J. Jusserand, *The School for Ambassadors and Other Essays* (New York: Books for Libraries Press, 1925) 21.

Inleiding

‘The Netherlands’ provinces are a Union, but not in name, title, or on paper, but in courage, will, means and ability.’³ Dit is hoe Willem de Zwijger, een paar maanden voor zijn dood in 1584, de Republiek beschreef aan de Engelse koningin Elizabeth. In de eeuw die volgde zou de Republiek een Gouden Eeuw meemaken. Onder andere heel belangrijk voor dit ‘gouden’ succes was de handel, die gedurende deze tijd floreerde. Zoals gedurende dit onderzoek zal blijken, was een vereiste voor de groei en bloei in handel stabiliteit in en buiten Europa. Het behouden en bevorderen van stabiliteit was dan ook één van zaken die de 17e-eeuwers poogden te bereiken via diplomatie. In 1581, met het ontstaan van de Republiek, vormde een verzameling van verschillende instituten de voorloper van het huidige Ministerie van Buitenlandse Zaken. Allerlei internationale gebeurtenissen maakten het lastig de omstandigheden voor handel gunstig te houden. Zo maakte Europa tijdens de Gouden Eeuw ten minste acht oorlogen mee – waaronder de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) en de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) – waarbij de Republiek in meer of mindere mate betrokken raakte. Gedurende de Gouden Eeuw stond de Europese machtsbalans dan ook vaak op het spel. Om in deze woelige tijden een diplomatie te kunnen voeren die in het belang was van de Republiek, was het nodig dat Nederlandse diplomaten zich ophielden in de belangrijkste Europese zenuwcentra; voorbeelden hiervan zijn steden zoals Wenen, Madrid, Kopenhagen, Berlijn, Londen en Parijs.

Diplomatie is een middel dat wordt aangewend om een bepaald doel, een bepaalde buitenlandse politiek, te verwezenlijken. Het kan om tal van redenen ingezet worden: handel, macht, status, het afhandelen van financiële kwesties tussen naties, berichtgeving over politieke situaties elders en het onderhouden van contacten tussen regeringen zijn slechts enkele voorbeelden. In dit paper zal met name geconcentreerd worden op de verbintenis tussen pecunia en politiek, met andere woorden: in hoeverre financiële kwesties de diplomatie van de Republiek beïnvloed hebben. Onderzocht zal worden of internationale verhoudingen en financiële kwesties onlosmakelijk met elkaar verbonden waren. Valt hier een verband te ontdekken? Zo ja: hoe uitte deze verbintenis zich? Speelde geld binnen de diplomatie vooral een rol als motivator, als omkoopmiddel of misschien zelfs als afpersmiddel? Of vormde geld juist vaak een struikelblok en een belemmering bij het verwezenlijken van een gewenste politieke strategie? Kortom: welke rol konden financiële kwesties spelen in de vorming van de buitenlandse politiek van de Republiek?

Met het rampjaar 1672 kwam er een einde aan de gestage economische groei die de Republiek doormaakte; de Gouden Eeuw was over haar hoogtepunt heen. Deze ontwikkeling zal ongetwijfeld haar invloed gehad hebben op het afhandelen van financiële kwesties tussen naties. De vraag is alleen hoe deze invloed zich uitte; intensiverde de samenhang tussen pecunia en politiek zich wellicht? Bovendien werden religieuze en dynastieke oorlogen binnen Europa uitgevochten op grotere – meer internationale – schaal dan ooit tevoren. Dit is een ontwikkeling die beslist ook haar weerslag gehad zal hebben op het onderhouden van internationale diplomatieke relaties. Als onderzoeksperiode is dan ook gekozen voor een periode waarin deze internationale ontwikkelingen (financieel) bemerkbaar moeten zijn geweest binnen de Republiek; de periode van 1688 tot en met 1713. Gedurende deze 25 jaar verdween de Republiek van het toneel als *major player* binnen de Europese machtsbalans, zette de invloed van economische achteruitgang zich voort en raakte de Republiek betrokken bij de Spaanse Successieoorlog (1701-1713), een oorlog die grote invloed had op de Europese machtsbalans. Ten einde de onderzoeksresultaten in een helder kader te kunnen plaatsen, zal dit paper beginnen met een korte schets van de opkomst en de ontwikkeling van de

---

³ R. van Roosbroeck, *Willem de Zwijger* (Den Haag: W. Gaade B.V., 1974) 457.

buitenlandse politiek van de Republiek tijdens de Gouden Eeuw voorafgaande aan de onderzoeksperiode. Een nieuw bestuursorgaan was nodig om adequaat te kunnen reageren op situaties in binnen- en buitenland. Het is dit nieuwe bestuur van de Republiek dat vervolgens meer in detail beschreven zal worden. Hoe stak het in elkaar? En vooral, wie waren er verantwoordelijk voor correspondentie met Nederlandse diplomaten in het buitenland? Aan wie rapporteerden diezelfde gezanten hun bevindingen?

Om vervolgens vast te kunnen stellen in hoeverre financiële kwesties een rol hebben gespeeld in de vorming van de buitenlandse politiek van de Republiek, is het nodig om in te gaan op de belangrijkste (diplomatieke) gebeurtenissen die gedurende de onderzoeksperiode (1688-1713) plaatsvonden in Europa. Hoe verhiel de Nederlandse buitenlandse politiek zich tot de internationale situatie? En in hoeverre beïnvloedde zij de internationale positie van de Republiek? Dit zal het onderwerp van de derde paragraaf vormen. Vervolgens wordt het hoog tijd het primaire bronnenmateriaal over deze periode in te duiken. Wat is er terug te vinden over financiële kwesties in de diplomatieke correspondentie die de Republiek bereikte via haar diplomaten in het buitenland? Zijn hier aanwijzingen te vinden in hoeverre financiële kwesties diplomatieke besluitvorming konden beïnvloeden? De volgende stap zal het uitlichten van een tweetal casestudies zijn, waarin het onderzoek zich zal richten op een tweetal Nederlandse diplomaten die in diplomatiek opzicht beiden van groot belang waren voor de Republiek gedurende de periode 1688-1713. Het gaat hier om Jacob Hop, actief als diplomaat voor de Republiek van 1684 tot 1700 en Jacob Johan Hamel Bruynincx, diplomaat van 1697 tot 1738. Hop diende gedurende de onderzoeksperiode aan veel verschillende Europese hoven en was één van de belangrijkste en invloedrijkste diplomaten die de Republiek op dat moment kende. Hij werd naar verschillende zowel grote als kleine Europese hoven gezonden om de gewichtigste zaken betreffende Europese politiek te behandelen voor de Republiek. Dit is dan ook de reden waarom zijn correspondentie een schat van informatie zal opleveren wat betreft buitenlandse betrekkingen van de Republiek in het algemeen en enkele financiële kwesties in het bijzonder. Hops hoge diplomatieke status bracht hem gedurende de tijd dat hij werkzaam was als diplomaat automatisch naar posten die in die periode van het grootste belang waren voor de Republiek. Dit onderzoek zal hem in deze reis volgen en zodoende de Republikeinse betrekkingen met deze belangrijke posten één voor één behandelen, waarbij uitgekeken zal worden naar eventuele financiële kwesties. Bruynincx resideerde gedurende de onderzoeksperiode aan het keizerlijk hof in Wenen, wat tijdens deze periode één van de belangrijkste politieke zenuwcentra van Europa was (zo niet de belangrijkste). Geld speelde in de diplomatieke contacten tussen de Republiek en de Heilige Roomse keizer een zeer belangrijke rol, zoals uit de correspondentie van Bruynincx zal blijken. Ik heb bewust gekozen voor het onderzoeken van de correspondentie van deze twee diplomaten wegens bovenstaande redenen, maar voornamelijk omdat het noodzakelijk was me te beperken gezien de hoeveelheid van het primaire bronnenmateriaal. De correspondentie van Hop en Bruynincx vormt een goede weergave van de diplomatieke correspondentie uit de onderzoeksperiode en me beperken tot deze twee diplomaten biedt een vorm van structuur voor dit onderzoek.

Tot slot zal aan de hand van opgedane kennis een beeld gevormd worden van de invloed van financiële kwesties op de vorming van de buitenlandse politiek van de Republiek tegen het einde van de Gouden Eeuw (1688-1713).

1. Diplomatie in de dop: opkomst en ontwikkeling van de buitenlandse politiek van de Republiek

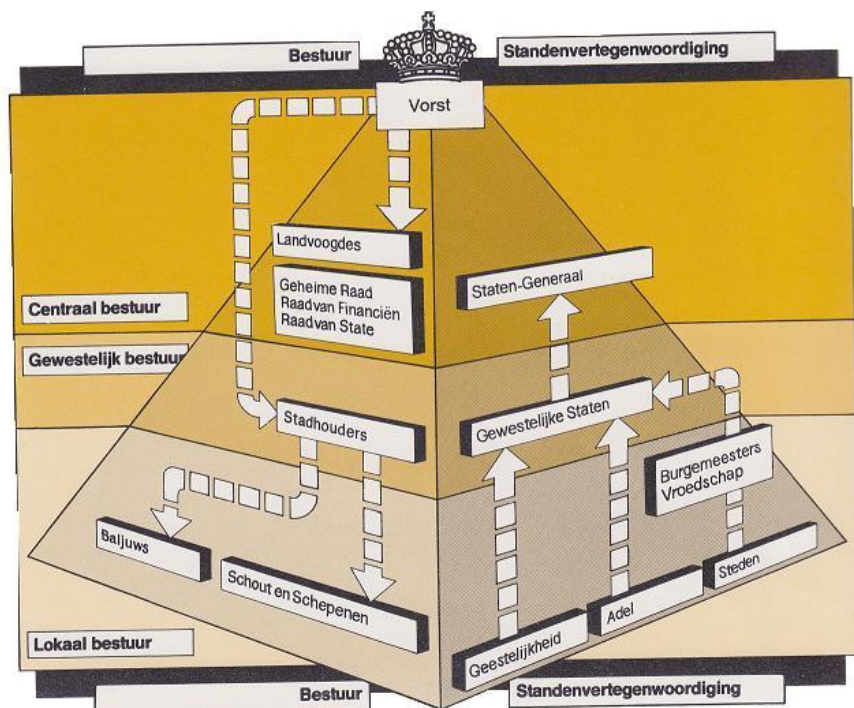
1.1 Het begin

Het begin van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden valt te plaatsen omstreeks 1581. Voor die tijd stond het gebied bekend als de Spaanse Nederlanden, onderdeel van het Spaans-Habsburgse Rijk. Onder de Spaanse koning Filips II (1555-1581) begonnen de Spaanse Nederlanden echter steeds onrustiger te worden. Om een steviger grip te krijgen op het Nederlandse deel van zijn rijk, liet Filips II zich vanaf 1559 vertegenwoordigen door Margaretha van Parma, zijn halfzuster. Zij werd in dat jaar aangesteld als 'landvoogdes'. Desondanks was de politieke toestand in de Nederlanden omstreeks 1559 op zijn best onoverzichtelijk te noemen en eenheid was ver te zoeken. Gewestelijke besturen waren van oudsher de norm geweest en deze waren alleen met elkaar verbonden omdat ze door dezelfde vorst geregeerd werden in een centraal bestuur.⁴ Dit centrale bestuur was piramidevormig: de vorst stond aan de top van de piramide, waarna de landvoogdes (geadviseerd door verschillende raden) en de Staten-Generaal volgden. Op de volgende laag bevonden zich de stadhouders en de Gewestelijke Staten, waarna de onderste laag volgde die vertegenwoordigd werd door baljuws, schout en schepenen, de geestelijkheid en adel, burgemeesters en vroedschappen en de steden (zie figuur 3).⁵

Nog geen 10 jaar na de aanstelling van Margaretha van Parma als landvoogdes, werd in 1568 onder het mom "defensie en noodweer" door de prins van Oranje het startsein gegeven voor het aanbinden van de strijd tegen de Spaanse heerschappij. Dat de prins een opstand als gerechtvaardigd zag, kwam met name door het harde optreden van de hertog van Alva, die in 1566 door Filips II aangesteld was als landvoogd van de Spaanse Nederlanden. In 1567 kwam Alva – die een onbeperkte bevoegdheid had gekregen om 'orde op zaken' te stellen – met een leger van 10.000 man aan.

Zijn komst was een reactie van Filips II op de zogenaamde 'Beeldenstorm', die in de Nederlanden plaatsvond tussen augustus en oktober 1566. In dit tijdsbestek werden er in honderden katholieke kerken, abdijen en kloosters altaren, reliekschrijnen, preekgestoelten, orgels, schilderijen, kerkelijke boeken en – natuurlijk – beelden verwoest door protestanten. Alva's belangrijkste taak was dan ook het beëindigen van alle protestantse activiteiten in de

Figuur 3: Het bestuur van de Spaanse Nederlanden.

⁴ J. Baalbergen e.a., *De Unie van Utrecht* (Den Haag: Staatsuitgeverij, 1979) 15.

⁵ Idem, 14.

Nederlanden.⁶ Te dien einde richtte hij de beruchte ‘Raad van Beroerten’ op, die in de volksmond beter bekend werd als de ‘Bloedraad’. Deze raad werd ingesteld om de ‘verstoringen’ van de openbare orde van de afgelopen twee jaar te onderzoeken en de schuldigen te straffen. In totaal werden er onder Alva’s bewind 8950 mensen van alle niveaus uit de samenleving onderzocht en veroordeeld voor verraad of ketterij, en meer dan 1000 van hen werden ook daadwerkelijk geëxecuteerd.⁷ Hoewel het in eerste instantie de bedoeling was dat Margaretha van Parma landvoogdes zou blijven en Alva zich alleen met militaire zaken en het controleren van de openbare orde zou bezighouden, was het al snel duidelijk dat in de praktijk Alva, en niet Margaretha, de daadwerkelijke macht in handen had.

Uit naam van de opstand van Oranje volgden er een aantal schermutselingen tussen kleine legertjes van opstandelingen en het Spaanse leger, waarvan sommigen gewonnen werden door de opstandelingen en anderen niet. Bekende voorbeelden van deze schermutselingen waren Dalheim 25 april, Groningen 23 april, Heiligerlee 23 mei, Jemgum (Jemmingen) 21 juli.⁸ De prins van Oranje en zijn medestanders (onder andere zijn broers Lodewijk en Adolf van Nassau) slaagden er niet in om ergens definitief voet aan de grond te krijgen. Uiteindelijk zorgde met name de door Alva geïnitieerde gevangenneming en onthoofding van de graven van Egmont en Horne op 5 juni 1568 op de Grote Markt van Brussel voor veel bijval voor de opstandelingen.⁹ Een exodus van vluchtelingen als gevolg van het bewind van Alva bleek slecht voor de Nederlandse economie. Dit omdat het met name vluchtelingen betrof die invloedrijke burgers waren geweest uit sociale lagen van de samenleving die maar net onder het niveau van de regenten, magistraten en pensionarissen lagen.¹⁰ Berucht ook werden Alva’s maatregelen om de kosten van het neerslaan van de opstand te financieren. In maart 1569 riep Alva de Staten-Generaal bij elkaar voor de eerste keer sinds 1559. Hij presenteerde daar drie verschillende financiële maatregelen, namelijk de 100^e penning, de 5^e penning en de beroemde 10^e penning. Met name deze laatste maatregel – deze hield namelijk in dat er 10 procent omzetbelasting betaald moest worden over roerende goederen – riep veel woede op.¹¹ Bovenstaande gebeurtenissen waren, in combinatie met tientallen jaren van conflicten op het gebied van ideologie en constitutie, versterkt door economische en militaire omstandigheden, voldoende om de opstand daadwerkelijk van start laten gaan.

De noordelijke en zuidelijke Nederlanden maakten een gescheiden ontwikkeling door in deze opstand. Zo werd er op 6 januari 1579 de Unie van Atrecht ondertekend, waarin de zuidelijke provincies zich trouw verklaarden aan koning Filips II. De opstandige noordelijke Nederlanden reageerden hierop door op 23 januari 1579 de Unie van Utrecht te ondertekenen. Hierin sloten vijf noordelijke provincies, namelijk Utrecht, Gelre, Holland, Zeeland en Groningen, zich aaneen en legden zij vast hoe de verhouding tussen de aangesloten gewesten zou zijn. Later sloten Friesland en Overijssel zich hier ook nog bij aan. De ondertekenaars verklaarden zich solidair tegen de Spaanse overheersing en spraken af dat de gewesten zelf de godsdienstkwestie mochten regelen.¹² Opvallend is, dat de Unie van Atrecht nooit verdere betekenis als politiek document zou krijgen, terwijl de Unie van Utrecht zou dienen als feitelijke grondwet voor de Republiek. Uiteindelijk werd in 1581 de Republiek der Zeven

---

⁶ J.I. Israel, *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806* (Oxford: Clarendon Press, 1995) 155.

⁷ Idem, 157.

⁸ I.H. Gosses en N. Japikse, *Handboek tot de Staatkundige Geschiedenis van Nederland* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1920) 6.

⁹ Israel, *The Dutch Republic* 156.

¹⁰ Idem, 160.

¹¹ G. Parker, ‘The economic costs of the Dutch Revolt’, in: J.M. Winter (ed.) *War and Economic Development: Essays in memory of David Joslin* (Cambridge: Cambridge University Press, 1975) 59.

¹² Collectie Nationaal Archief, *1579 Unie van Utrecht*, website bezocht 2-6-2010:

<<http://www.nationaalarchief.nl/content/jaartal/1500-1600/1579UnievanUtrecht.asp?ComponentID=3578&SourcePageID=3754>>

Verenigde Nederlanden uitgeroepen door de zeven provincies en werd Filips II afgezet als soeverein.¹³ Op 26 juli 1581 werd de Spaanse koning formeel afgezworen in de zogenaamde ‘*acte van verlatinghe*’.

Uiteraard lieten de Spanjaarden dit alles niet zonder slag of stoot gebeuren: er werd een tegenoffensief gestart en in 1585 viel Antwerpen wederom in Spaanse handen. Uiteindelijk slaagden de Spanjaarden erin om de zuidelijke Nederlanden opnieuw aan zich te onderwerpen. De val van Antwerpen werd in het noorden aanvankelijk als een tegenslag beschouwd. Toch duurde het niet lang voordat men doorkreeg dat de hiermee gepaard gaande sluiting van de Schelde een gunstig neveneffect had. De afsluiting van de voormalige handelshoofdstad van West-Europa zorgde ervoor dat de Hollandse handelssteden een ongekende bloei doormaakten. Niet alleen nam de handel in omvang toe, de diversiteit in producten groeide ook enorm.¹⁴ De gunstige ligging aan de Noordzee en de goed bevaarbare rivieren trok handel aan, deed mensen naar steden trekken, moedigde de nijverheid aan en lokte vreemdelingen aan.¹⁵ Naast de Baltische handel, die de Hollanders al langer domineerden, kon de Republiek haar handelsnetwerk aan het einde van de 16e eeuw uitbreiden naar gebieden zoals Zuid-Europa, zuidoost Azië en delen van Latijns-Amerika.¹⁶ Een netwerk van informatie dat zich centreerde rond Amsterdam stelde de Republiek in staat om politieke en commerciële concurrenten in zowel Europa als Azië voor te blijven.¹⁷ Bovendien zou Republikeins geld de belangrijkste munteenheid in internationale geldtransacties worden.¹⁸ Vanaf dat moment tot in het derde kwart van de 17^e eeuw nam het handelsrijk van de Republiek snel in kracht toe, tot op het punt dat de zij de Europese economie overheerste en een groot deel van de wereld omvatte.¹⁹

1.2 Drie fasen

De hierboven beschreven uitbreiding van het handelsnetwerk vroeg uiteraard ook om een uitbreiding en modernisering van de Nederlandse politieke strategieën. Dit had nog aardig wat voeten in de aarde, omdat er binnen de Republiek geen duidelijk centraal gezag bestond. De provincies werden geregeerd door de Provinciale Staten, die delegaties afvaardigen naar de Staten-Generaal, het hoogste politieke orgaan van de republiek.²⁰ Voordat er besluiten genomen konden worden binnen de Staten-Generaal, moest er eerst teruggekoppeld worden naar de Provinciale Staten. Daarnaast konden binnen de Staten-Generaal slechts besluiten genomen worden op basis van unanimiteit. Deze regelgeving kon besluitvorming ernstig vertragen, maar zorgde er tegelijkertijd voor dat geen van beide partijen absolute macht had. Bovendien werden door steden als Amsterdam met bijvoorbeeld Oostzeesteden zelfstandig relaties onderhouden. Over de infrastructuur van het bestuur van de Republiek en de opkomst van een ‘Ministerie van Buitenlandse Zaken’ echter later meer (zie paragraaf 2).

Om een bepaalde ambitie te kunnen verwezenlijken, stelden beleidsmakers een bepaalde strategie of tactiek op. Deze tactiek volgende, werd besloten tot een bepaald standpunt dat de natie in haar diplomatie naar buiten toe zou dragen. Dit standpunt fungeerde soms ook als

---

¹³ D. Hellema, *Neutraliteit en Vrijhandel: de geschiedenis van de Nederlandse buitenlandse betrekkingen* (Utrecht: Het Spectrum B.V., 2001) 11.

¹⁴ J. de Vries en A. van der Woude, *Nederland 1500-1815: De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam: Balans, 2005) 768.

¹⁵ F. Schiller, *De Opstand der Nederlanden* (Amsterdam: Boom 2005) 33.

¹⁶ I. Wallerstein, *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* (New York: Academic Press, 1974) 210-211.

¹⁷ L. Neal, *The rise of financial capitalism. International capital markets in the Age of Reason* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990) 118.

¹⁸ M. ‘t Hart e.a., *A financial history of the Netherlands* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997) 42.

¹⁹ De Vries en Van der Woude, *Nederland 1500-1815* 767.

²⁰ Hellema, *Neutraliteit en Vrijhandel* 13.

rookgordijn, om het werkelijke doel aan het oog te onttrekken. In de periode 1580-1713 zijn er grofweg drie diplomatieke strategieën te onderscheiden welke de Republiek achtereenvolgens nastreefde in haar buitenlandse politiek. Voor de volledigheid zullen deze drie fasen nu achtereenvolgens kort behandeld worden.

1.2.1 Fase één (1580-1620)

De eerste fase, ook wel de fase van ‘calvinistische strijdbaarheid’ genoemd, begon rond het ontstaan van de Republiek, dus omstreeks 1581. Doel van deze fase was vooral het verkrijgen van internationale erkenning voor de soevereiniteit van de Republiek en verkrijgen van internationale steun tegen Spanje. Twee jaar eerder, in 1579, verenigden de provincies zich zoals eerder gezegd in de Unie van Utrecht en begonnen de opstand tegen Spanje door te zetten. Op 15 juni 1580 werd er op last van Filips II een prijs gezet op het hoofd van Willem van Oranje. De prins reageerde met de zogenaamde “*Apologie ofte verantwoordinghe van den Prince van Orangien*” aan de Staten-Generaal, die uiteindelijk besloten de *Apologie* te laten drukken en verspreiden. Onder leiding van de raadpensionaris van Holland, Johan van Oldenbarnevelt, werden Frankrijk en Engeland overgehaald om de Nederlandse opstand te gaan steunen en zodoende de invloed van het machtige Spanje te ondermijnen.²¹ Eén van de gevolgen van deze was echter dat, toen de Engelse koningin Elisabeth in 1585 de Graaf van Leicester stuurde om de opstandige provincies te ondersteunen, de Engelse invloed zo groot was dat niet van een soevereine Noord-Nederlandse staat gesproken kon worden.

Toch heeft de Frans-Engelse steun uiteindelijk goed uitgepakt voor de Republiek, aangezien prioriteit van de buitenlandse politiek in deze fase het verkrijgen van internationale erkenning voor de nieuwe Republiek was. Met de uiteindelijke formele alliantie tussen Frankrijk, Engeland en Nederland in 1596 werd dit gerealiseerd: het was de eerste formele erkenning van de Republiek der Verenigde Nederlanden.²² Enkele jaren later, na de totstandkoming van het Twaalfjarig Bestand in 1609, kregen Nederlandse agenten in Parijs en Londen zelfs de status van ambassadeur. De eerste stappen op weg naar internationaal erkende soevereiniteit waren gemaakt.

1.2.2 Fase twee (1620-1648)

De veranderde status van de Republiek en daarmee de positie die de Republiek binnen de Europese machtsbalans innam had vanzelfsprekend ook gevolgen voor het streven op het gebied van de buitenlandse politiek. De hierboven omschreven calvinistische strijdbaarheid was vooral de traditie vertegenwoordigd door de Oranjes, de stadhouders. Deze houding, ook wel de ‘landfront-traditie’ genoemd, stond echter in scherp contrast met een andere politiek, geïntroduceerd door raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt. Hij bedreef een omzichtige, op vrede en economische belangen gerichte politiek. Deze traditie, ook wel de ‘maritiem-commerciële traditie’ genoemd, kreeg met name voet aan de grond in het gewest Holland, bovenal onder de klassen van kooplieden en regenten.²³ Omdat de regentenklasse veel economische belangen had bij de handel, valt het te begrijpen dat hun belang lag bij het nastreven van deze traditie. Immers, oorlogvoering bemoeilijkte het onderhouden van handelsroutes en handelscontacten, wat de handel niet ten goede kwam. Bovendien werd er in oorlogstijd geld opgehaald om de oorlog te kunnen bekostigen. Al met al zag deze klasse veel meer economische mogelijkheden gedurende vreedestijd, dan oorlogstijd.

---

²¹ Hellema, *Neutraliteit en Vrijhandel* 16.

²² J.J.C. Voorhoeve, *Peace, Profits and Principles: A Study of Dutch Foreign Policy* (Leiden, 1985) 23-24.

²³ J.C. Boogman, “Achtergronden, tendenties en tradities van het buitenlands beleid van Nederland (eind zestiende eeuw – 1940)”, in: *Nederlands buitenlandse politiek: heden en verleden* (Baarn: Uitgeverij In den Toren, 1978) 10-11.

De op expansie gerichte Oranjes, vertegenwoordigers van de traditie van Calvinistische strijdbaarheid, werden vooral gesteund door het gewest Zeeland, de landprovincies en de grote meerderheid van orthodoxe calvinisten. Deze expansiebeluste partij ergerde zich aan het gebrek aan animo bij de Hollandse politieke elite om de door Spanje heroverde zuidelijke Nederlanden te bevrijden.²⁴ In het jaar 1620 gingen tegenstanders van de maritiem-commerciële traditie echter om; de indrukwekkende economische positie die Amsterdam verworven had zou het best gehandhaafd kunnen worden door een politieke koers te volgen die gericht was op vrede en handhaving van de politieke status quo.²⁵ Langzamerhand ontstond er een nieuwe politieke koers: enkel wanneer essentiële handelsbelangen direct gevaar leken te lopen toonde de Republiek zich voorstander van een agressief, oorlogszuchtig beleid.

Het beleidsdoel van het gewest Holland – de Republiek vooral niet in internationale conflicten verstrikt te laten raken vanwege economische belangen – conflicteerde dus behoorlijk met de aspiraties van de stadhouders, hun dynastieke belangen en hun positie als commandant van het leger.²⁶ Het valt dan ook goed voor te stellen dat deze situatie soms tot onhoudbare spanningen kon leiden. De raadpensionaris – vertegenwoordiger van het gewest Holland en dus aanhanger van de maritiem-commerciële traditie – botste inderdaad regelmatig met de stadhouder, aanhanger van de traditie van Calvinistische strijdbaarheid. Als gevolg van deze conflicterende standpunten, konden internationale spanningen binnen Europa de verstandhouding tussen de prinsen van Oranje als stadhouders en de raadpensionarissen direct beïnvloeden. Hierover echter later meer (zie paragraaf 2).

Samenvattend kan gesteld worden dat de tweede fase vooral een soort overgangsfase was; de calvinistische strijdbaarheid was onder bepaalde lagen van de bevolking nog zeer aanwezig, maar stak minder vaak de kop op dan in de voorgaande fase het geval was geweest. Het buitenlandse beleid van de Republiek schoot heen en weer tussen op sommige momenten actief en betrokken en op andere momenten neutraal en afzijdig. Deze ingewikkelde mix zou nog enkele jaren aanhouden. De roerige tweede fase eindigde in 1648, toen met de Vrede van Westfalen de onafhankelijkheid van de Republiek op internationaal niveau formeel erkend en vastgelegd werd.²⁷ De Republiek was één van de *major players* binnen de *balance of power* in Europa geworden.

1.2.3 Fase drie (1648-1713)

De derde fase, die van de *raison d'état* politiek, begint waar de tweede fase eindigde: in 1648, met de Vrede van Westfalen. Na de eerste fase van onrust en actie en de tweede fase van overgang, speelden in de derde fase pragmatische overwegingen een dominante rol in de Nederlandse buitenlandse politiek: de commerciële belangen van het invloedrijke gewest Holland vormden het belangrijkste einddoel dat nagestreefd moest worden. De *raison d'état* politiek van *non-involvement* kreeg definitief de overhand en calvinistische strijdbaarheid werd vrijwel geheel het zwijgen opgelegd. Dit laatste werd nog versterkt doordat in het jaar 1650 één van de belangrijkste tegenstanders van *raison d'état*, namelijk stadhouder Willem II, plotseling overleed.²⁸ Met zijn dood begon het zogenaamde eerste ‘stadhouderloze tijdperk’ (1650-1672), waardoor de invloed van het gewest Holland – mede dankzij de raadpensionaris – op de politieke besluitvorming van de Republiek groter was dan ooit tevoren. De buitenlandse politiek van de Republiek tijdens deze derde fase lag dan ook in de lijn van de

---

²⁴ Ibidem.

²⁵ Boogman, “Achtergronden” 10-11.

²⁶ C.B. Wels, *Aloofness & Neutrality: Studies on Dutch Foreign Relations and Policy-making Institutions* (Utrecht: HES Publishers, 1982) 115.

²⁷ D. Hellema, *Buitenlandse politiek van Nederland* (Utrecht: Het Spectrum B.V., 1995) 18-19.

²⁸ Boogman, “Achtergronden” 12.

raadpensionaris van Holland en was vooral gericht op het zich afzijdig houden van Europese conflicten. Dit om te voorkomen dat de Hollandse handel en scheepvaart verstoord zouden worden.²⁹ De Republiek kwam maar om twee redenen in actie: wanneer haar commerciële belangen bedreigd werden of wanneer de *balance of power* in Europa in gevaar was. Deze tweede beweegreden kende eigenlijk ook een commerciële motivatie, aangezien een verstoring van de *balance of power* indirect de handel ook bedreigde. Voorbeelden van dit soort situaties waren de periode waarin allianties gevormd werden tegen het Frankrijk van Lodewijk XIV en gedurende de Engels-Nederlandse oorlogen (1652, 1665 en 1672).³⁰

De derde fase van de *raison d'état* traditie eindigde in het jaar 1713, toen met het Verdrag van Utrecht het einde van de Spaanse successieoorlog bekrachtigd werd.³¹ In de tijd die komen zou, behield de Republiek haar strategie van *non-involvement*.³² Sterker nog, er was zelfs sprake van een gericht terugtrekken uit de interstatelijke concurrentie. Als een gevolg van de uitputtende oorlog tegen Frankrijk en de economische stagnatie waar de Republiek in deze periode mee te maken kreeg, was het nu echter niet zozeer een keuze als wel een noodzaak. De Republiek beschikte namelijk niet langer over de financiële middelen om een *major player* te kunnen blijven binnen de Europese *balance of power*. Ook in de ogen van buitenlandse diplomaten had de Republiek als *major player* afgedaan.

---

²⁹ Wels, *Aloofness & Neutrality* 114.

³⁰ J.P. McKay e.a., *A History of Western Society* (Houghton Mifflin Company, 2006) 644.

³¹ Hellema, *Buitenlandse politiek van Nederland* 26.

³² Wels, *Aloofness & Neutrality* 115.

2. Een nieuwe staat met een nieuw bestuur

Zoals gezegd was de Republiek tijdens de Gouden Eeuw één van de *major players* in Europa geworden, wat betekende dat zij op staatsniveau kon wedijveren met landen zoals Engeland en Frankrijk. Uiteraard was het met deze status en positie binnen de Europese machtsbalans onontbeerlijk voor de Republiek om een goed werkend ‘ministerie van buitenlandse zaken’ te hebben. Het huidige ministerie van buitenlandse zaken stamt uit 1814; vóór deze tijd vormde echter een verzameling van verschillende instellingen de voorloper hiervan.³³ Dit ‘ministerie’ maakte uiteraard onderdeel uit van de infrastructuur van het bestuur van de Republiek. Om het in een juist kader te kunnen plaatsen, zal eerst ingegaan worden op het bestuur van de Republiek: waar lag het centrale gezag? Uit welke instellingen bestond het bestuur? Hoe kwam de besluitvorming tot stand? Kortom: hoe ging het bestuur van de Republiek tijdens de Gouden Eeuw in zijn werk? Zie figuur 4 verderop voor een vereenvoudigd blokkenschema van het nieuwe bestuur.

2.1 Het bestuur van de Republiek in een notendop

De zeven provinciën waaruit de Republiek bestond waren min of meer autonoom met betrekking tot interne aangelegenheden.³⁴ Zij bestuurden zichzelf en hadden het recht om hun eigen wetten op te stellen en hun eigen belastingen te innen.³⁵ Zij ondernamen enkel gezamenlijk actie bij zaken die vroegen om de inzet van het leger of die te maken hadden met de buitenlandse politiek, in lijn met de traditie van *raison d'état* politiek. De provincies werden geregeerd door de Provinciale Staten, die stuk voor stuk delegaties afvaardigden naar de Staten-Generaal, het hoogste regeeringsorgaan van de Republiek. Net als vandaag de dag nog het geval is, zetelden de Staten-Generaal in Den Haag. Verantwoordelijk voor het opstellen en bewaren van staatsstukken binnen de Staten-Generaal was de kanselarij, waarvan de griffier het hoofd was.³⁶ Tijdens vergaderingen konden slechts besluiten worden genomen op basis van unanimiteit, hoewel de machtigste provincie, Holland, vaak een grote invloed kon doen gelden.³⁷ De kwestie van unanimiteit zorgde vaak voor veel vertraging in de besluitvorming, met name wanneer er echt belangrijke beslissingen genomen moesten worden. Wanneer dit het geval was, moesten de afgevaardigden namelijk eerst naar hun provincie terugkeren om daar goedkeuring te verkrijgen.³⁸

Zeer belangrijk binnen elke provincie waren de stedelijke en provinciale regenten; zij handelden de binnenlandse zaken van elke provincie af. De regenten vormden een groep van machtige mannen die met name bestond uit rijke koopmannen en financiers.³⁹ Tezamen met de hogere ambtenaren telden zij ruim 2000 personen en begonnen zij meer en meer een afzonderlijke stand te vormen.⁴⁰ Het was niet gemakkelijk om toe te treden tot de regentenstand; sterker nog, opnemen van personen uit de lagere klassen werd zoveel mogelijk geweerd. Een mooi voorbeeld hiervan is terug te zien in een brief van Johan de Witt aan zijn neef Gerard Bicker, de drost van Muiden. In deze brief raadde De Witt hem aan “onqualifiede ende geringe personen” te weren uit de vroedschap van Weesp, aangezien een aanstelling van deze personen “een generael misnoegen [had gecauseerd].”⁴¹

---

³³ Wels, *Aloofness & Neutrality* 115.

³⁴ Ibidem.

³⁵ McKay, *A History of Western Society* 493.

³⁶ Boogman, “Achtergronden” 9.

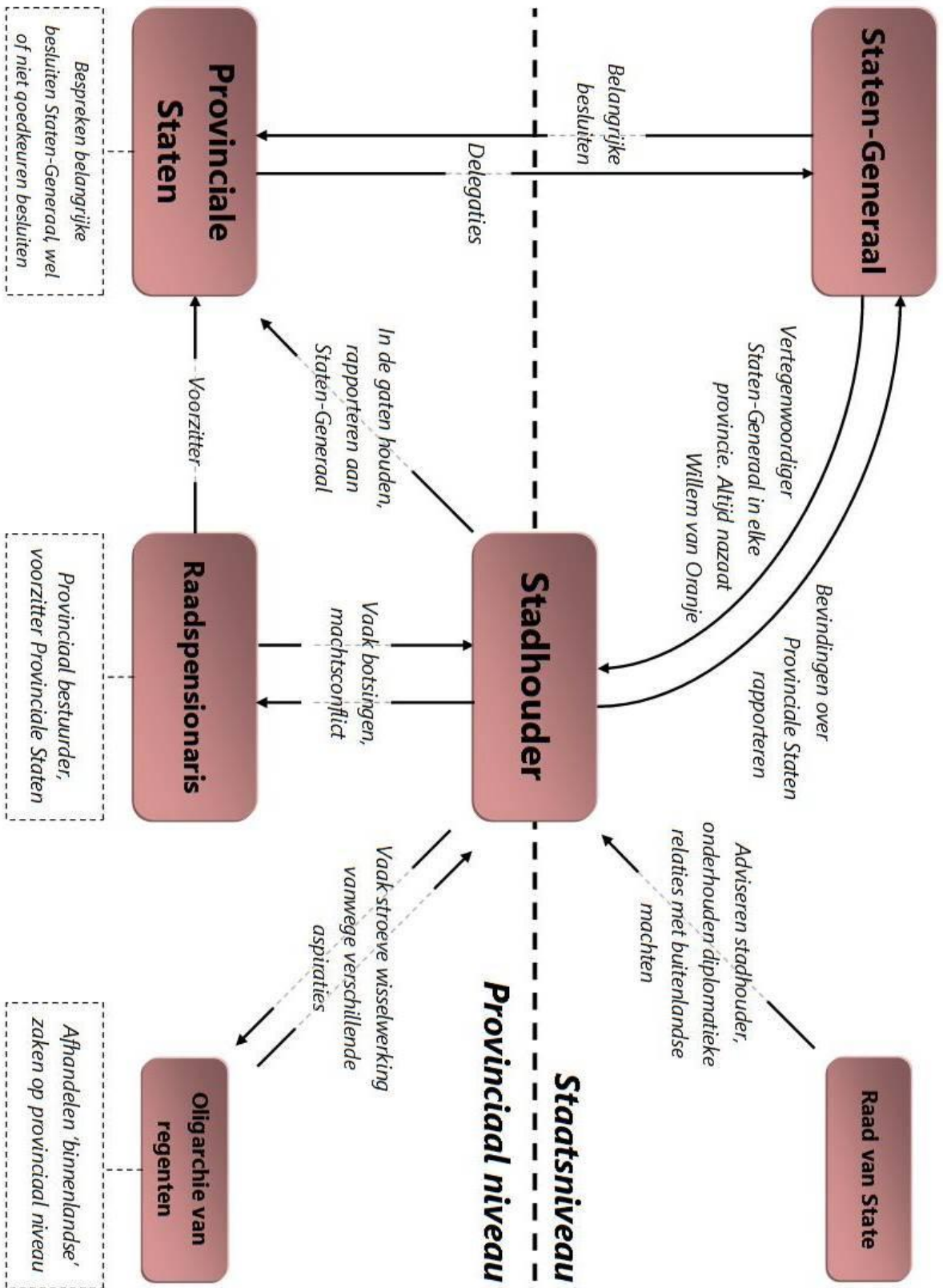
³⁷ Hellema, *Neutraliteit en Vrijhandel* 13.

³⁸ McKay, *A History of Western Society* 493.

³⁹ Idem, 556.

⁴⁰ G.J. van Dillen, *Van rijkdom en regenten. Handboek tot de economische en sociale geschiedenis van Nederland tijdens de Republiek* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1970) 287.

⁴¹ R. Fruin (ed.), *Brieven van Johan de Witt: IIIe deel 1665-1669* (Amsterdam: Johannes Müller, 1912) 19-20.

Figuur 4. Vereenvoudigd blokkenschema van het bestuur van de Republiek.

De Witt waarschuwde zijn neef dat er hierover “clachten van negen vroetschappen van Weesp” binnen waren gekomen bij de Staten van Holland en Westvrieslandt en dat er “goedtgevonden [was] commissarissen te deputeren naar Weesp” om orde op zaken te stellen.⁴²

Het feit dat alle belangrijke besluiten binnen de Staten-Generaal zoals gezegd eerst teruggevoerd moesten worden naar de Provinciale Staten, voorkwam dat de Staten-Generaal een soevereine autoriteit konden worden, wat weer tot gevolg had dat de Provinciale Staten relatief veel macht bezaten. Toch was er ook nog een andere wisselwerking gaande, omdat de Staten-Generaal een vertegenwoordiger in elke provincie hadden: de stadhouder.⁴³

De stadhouders waren vaak afstammelingen van Willem van Oranje, waardoor zij in zekere zin het monarchale aspect binnen het Nederlandse politieke systeem vertegenwoordigden.⁴⁴ Zij hadden aan de ene kant een ceremoniële functie en aan de andere kant waren zij verantwoordelijk voor defensie (ze waren vaak generaal van het Nederlandse leger) en het onderhouden van de juiste gang van zaken.⁴⁵ Deze ‘juiste gang van zaken onderhouden’ hield ondermeer in dat de stadhouders zetelden in de Raad van State (waarover later meer), dat zij de gewestelijke staten wanneer nodig bijeen konden roepen en dat zij het rechtcollege voorzaten. De stadhouders hadden, wanneer zij officieel in functie waren, veel invloed op het bestuur van de Republiek. Sterker nog, volgens de Nederlandse historicus Abraham de Wicquefort (1598-1682) hadden “van de geboorte der Republiek af niet alleen de Staten-Generaal, maar ook die der Provinciën, met uitzondering van Friesland en Groningen, geene zaak van gewigt ondernomen of daarover beraadslaagd zonder overleg met den Prins van Oranje, hunnen Stadhouder en Kapitein-Generaal.”⁴⁶ Tijdens de onderzoeksperiode die in dit paper wordt aangehouden (1688-1713), was Willem III van Oranje-Nassau de belangrijkste stadhouder. Hij was stadhouder van Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland en Overijssel van 1672 tot 1702. De onderzoeksperiode kent ook een stukje van het tweede stadhouderloze tijdperk, dat begon in 1702 na het overlijden van Willem III. De stadhouders lagen vaak overhoop met de regentenklasse van de provincies, vanwege de zeer verschillende aspiraties van beide partijen, die voortkwamen uit de twee verschillende tradities die aangehangen werden (zie paragraaf 1).

Ook van groot belang was de raadpensionaris, met name die van de provincie Holland. De raadpensionaris was een provinciale bestuurder, vooral verantwoordelijk voor het financiële beheer van de provincie. Bovendien trad hij op als voorzitter van de Provinciale Staten, waarbij de raadpensionaris van Holland vaak dienst deed als centrale politicus van de Republiek als geheel.⁴⁷ Ook op het terrein van de buitenlandse betrekkingen speelde de raadpensionaris vaak een grote rol, maar hierover later meer (zie paragraaf 2.2). Met name gedurende de stadhouderloze tijdperken nam de invloed van raadpensionaris toe. Het was dan ook onvermijdelijk dat gedurende de periode dat er wel een stadhouder was, dit kon resulteren in een soms hoog oplopend conflict tussen de stadhouder en de raadpensionaris.

Tot slot kende de Republiek naast de Provinciale Staten en de Staten-Generaal nog een ander belangrijk regeringsorgaan: de Raad van State.⁴⁸ Deze Raad was in 1531 in het leven geroepen door Karel V:

---

⁴² Fruin, *Brieven van Johan de Witt* 19-20.

⁴³ Hellema, *Buitenlandse politiek van Nederland* 13.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ McKay, *A History of Western Society* 556.

⁴⁶ G.W. Vreede, *Inleiding tot eene geschiedenis der Nederlandsche diplomatie* (Utrecht: Broese, 1856) 137.

⁴⁷ Hellema, *Neutraliteit en Vrijhandel* 14.

⁴⁸ Vandaag de dag bestaat de Raad van State nog steeds; tegenwoordig telt de Raad 56 leden inclusief een voorzitter en een president en worden de leden benoemd door de Kroon (koningin en ministers).

Toen Karel V zijn zuster Maria van Hongarije aanstelde als landvoogdes over de Nederlanden, liet hij haar terzijde staan door een adviesraad. Deze raad bestond uit de voornaamste edellieden uit de streek, leden van de hoge geestelijkheid en een aantal juristen. De Raad moest adviseren over 'les grandz et principaulx affaires et ceux qui concernent l'état conduycte et gouvernement des pais, securite et deffense desdits pays de pardeca': de belangrijkste zaken en al wat de stand van zaken, de regering, de veiligheid en de verdediging van de lage landen betrof.⁴⁹

Met andere woorden: de Raad vóór de tijd van de Republiek was in feite een adviesorgaan, waarvan de daadwerkelijke macht niet heel groot was. Na de *Acte van Verlatinghe* uit 1581 en met de opkomst van de Republiek veranderde de taakomschrijving van de Raad van State steeds meer, tot de Raad uiteindelijk bij instructie van 12 april 1588 tot algemeen bestuur van de Republiek gemachtigd werd.⁵⁰ De raad bestond uit de stadhouder en uit twaalf leden die door de provincies werden afgevaardigd. De Raad van State kreeg het opperbevel over krijgskzaken, het beheer over het financieuzen van de generaliteit, de beoefening van de rechtsmacht van de generaliteit, werd belast met het aangaan van verdragen met vreemde mogendheden en in het algemeen met het bewaren van een goede verstandhouding met de naburige landen.⁵¹ In de praktijk werd op deze taken van de Raad van State echter veelvuldig inbreuk gemaakt door de Staten-Generaal.

2.2 Het 'ministerie van buitenlandse zaken' tijdens de Gouden Eeuw

Na eerst vooral een adviesorgaan te zijn geweest, werd de Raad van State na de opstand belast met de taak van het onderhouden van (diplomatieke) relaties met buitenlandse machten. De Staten-Generaal legden de Raad de volgende verantwoordelijkheden op:

'To preserve good correspondence, friendly and neighbourly relations with foreign princes and lords, neighbouring republics, countries and towns by the means which they shall deem the most fitting for the advancement of the industry and trade of these lands.'⁵²

De voorzitter van de Raad van State was de stadhouder en net als in de Staten-Generaal werden beslissingen hier genomen op basis van unanimiteit. Hoewel de uitvoering van het buitenlands beleid van de Republiek formeel bij de Raad lag, bleek dit zoals gezegd in de praktijk anders te zijn. Er zijn hier verschillende oorzaken voor aan te wijzen. Ten eerste had de Raad geen eigen financiële bronnen: het budget dat beschikbaar was voor de buitenlandse politiek en gezamenlijke militaire operaties werd namelijk bepaald door de Staten-Generaal.⁵³ Daarnaast waren het ook de Staten-Generaal die beslisten over het sluiten van verdragen, de benoeming van diplomaten en militaire uitgaven.⁵⁴ Zodoende behielden alle provincies tot op zekere hoogte invloed op de besluitvorming omtrent de buitenlandse politiek van de Republiek.

---

⁴⁹ Onbekend, *Raad van State*, website bezocht 18-05-2010, <<http://www.raadvanstate.nl/over-de-raad-van-state/geschiedenis/>>

⁵⁰ R. Fruin, *Geschiedenis der staatsinstellingen in Nederland tot den val der Republiek* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1922) 197.

⁵¹ Fruin, *Geschiedenis* 197; Wels, *Aloofness & Neutrality* 115.

⁵² Wels, *Aloofness & Neutrality* 115.

⁵³ Idem, 116.

⁵⁴ Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel* 14.

Het wordt duidelijk dat het lastig is om tijdens de Gouden Eeuw van een eenduidig ‘ministerie van buitenlandse zaken’ te spreken. Op papier was het de Raad van State die verantwoordelijk was voor de buitenlands politiek van de Republiek, maar in de praktijk waren het de Staten-Generaal die de beslissingen namen. Sterker nog, zelfs de Staten-Generaal hadden het soms uiteindelijk niet voor het zeggen, wanneer de raadpensionaris of de stadhouder de *secrete besognes* handig wist te bespelen.

2.2.1 Van *besognes tot buitenlandse politiek*

De Staten-Generaal konden van iedereen die afwist van politieke en militaire staatsgeheimen een eed van geheimhouding eisen. Al in 1576 lieten de Staten-Generaal haar eigen gedeputeerden onder ede beloven dat alles wat in de vergadering werd besproken geheim diende te blijven.⁵⁵ Daarnaast legden ze een geheimhoudingsplicht op aan gecommiteerden in bijzondere commissies op deputaties, waar de diplomaten naar het buitenland een voorbeeld van waren. Ze moesten beloven:

‘Secreet te sullen houden alle Rapporten en saken resultereende uit de Secreete Correspondentiën, dewelke Haer Hoog Mogenden van tijd tot tijd goed zullen vinden, dat Secreet gehouden werden, alles nochtans voorbehoudens den eedt en plicht, daarmede de Heeren Gedeputeerden van de Provinciën in Haer Hoog Mogenden Vergadering aan de Heeren derselver principalen verbonden zijn.’⁵⁶

Naast de gedeputeerden legden de Staten-Generaal ook geheimhoudingsplicht op aan hun eigen ambtenaren. Dit gold in het bijzonder voor de medewerkers van de kanselarij, de klerken van de griffier (zie paragraaf 2.1).

De Staten-Generaal stelden zich tegenover vreemde vorsten op als soeverein en wensten door hen ook als zodanig behandeld te worden.⁵⁷ Desondanks hadden de Provinciale Staten zich het recht voorbehouden om met het buitenland zaken te regelen die zij van uitsluitend provinciaal belang achtten:

‘Niet alleen de Provinciën, maar ook de steden en enkele Leden van Staat in alle zaken, die het gemeen belang der Bondgenoten, der Republiek niet betroffen, het recht hadden behouden en met de daad oefenden, om, zoo onder elkander, als met naburige, ja zelfs afgelegene vreemde Natiën verbindtenissen tot eigen nut aan te gaan.’⁵⁸

Desondanks hadden de Provinciale Staten geen recht om zaken te regelen met het buitenland die de Republiek als geheel aangingen; dit was en bleef enkel het recht van de Raad van State. Gedurende de eerste en de tweede fase die in paragraaf 1.2 besproken zijn, voerden de Staten-Generaal een politiek van wisselende bondgenootschappen. In deze tijd was het vooral met bemiddeling tussen andere landen dat de Republiek probeerde haar buitenlandse doelstellingen te behalen. Pas tegen de helft van de derde fase, zo omstreeks de aanvang van de hier behandelde onderzoeksperiode (1688-1713), begon er een wat meer vastomlijnde diplomatieke dienst te ontstaan. Diplomaten waren vanaf toen niet langer vertegenwoordigers

---

⁵⁵ G. de Bruin, *Geheimhouding en verraad. De geheimhouding van staatszaken ten tijde van de Republiek 1600-1750* (Den Haag: SDU Uitgeverij, 1991) 230-231.

⁵⁶ T.H.P.M. Thomassen, *Instrumenten van de macht. De Staten-Generaal en hun archieven 1576-1796* (Amsterdam 2009) 154.

⁵⁷ Idem, 168.

⁵⁸ Vreede, *Inleiding* 20-21.

van de Republiek die naar het buitenland gestuurd werden om een specifieke taak te volbrengen; zij werden echte beroepsdiplomaten, die tijdens de duur van een gezantschap (vanaf nu dus permanent van aard) de taak hadden om te allen tijde de overkoepelende diplomatie van de Republiek na te streven.

Hoewel de Raad van State zich formeel bezighield met de buitenlandse politiek van de Republiek, bleek in de praktijk dat de raadpensionaris een belangrijke rol in de buitenlandse politiek van de Republiek had toebedeeld gekregen. Dit vanwege het grote politieke en economische gewicht van Holland, dat 58% van de Uniekosten betaalde. Daarnaast, gedurende de periodes met een stadhouder, slaagde de stadhouder er in om de controle over de buitenlandse politiek te verkrijgen.⁵⁹ In het begin van de jaren 1630 slaagde bijvoorbeeld stadhouder Frederik Hendrik hier in via de zogenaamde *secrete besognes*. Er bestonden in de Republiek drie van deze besognes: er was een besogne voor het voorbereiden van veldtochten, voor het vergezellen van de prins op campagnes en om kwesties van internationale aard te regelen.⁶⁰ Elk besogne bestond gewoonlijk uit acht leden: een afgevaardigde van elke provincie plus de raadpensionaris van Holland. In bijzondere omstandigheden telde het secrete besogne zelfs vijftien leden, zoals het geval was bij de Vrede van Munster in 1648.⁶¹ De leden van het secrete besogne die de kwesties van internationale aard regelden, kregen van de Raad van State de leiding over de onderhandelingen en de aansturing van de buitengewone gezelschappen in het algemeen.⁶² Vanwege zijn belangrijke rol binnen het secrete besogne, kon de raadpensionaris van Holland in feite gezien worden als de minister van Buitenlandse Zaken van de Republiek. Het secrete besogne stelde instructies op voor algemene en ook bijzondere diplomaten en bereidde ook traktaten of bestanden voor (meer hierover zal volgen in paragraaf 2.2.5). De leden van het secrete besogne waren geheimhouding verplicht en gevolmachtigd tot finale resolutie. De griffier woonde al hun beraadslagingen bij en moest de secrete resoluties – formeel waren dit secrete resoluties van de vergadering van de Staten-Generaal – optekenen. Een dag meedraaien als griffier was geen lichte taak, aldus griffier Fagel:

*'Suiten kijf moest [de] werkzaamheid [van de griffier] aanhoudend en onafgebroken zijn in eene zo omslagtige Regering, waar de Notulen van éénen dag dikwijls 3 à 400 folio bladzijden innamen.'*⁶³

Naast notuleren vormde de werkzaamheden van de griffier onder andere het voorlezen van het gebed waarmee alle vergaderingen geopend werden, het voorlezen van brieven, verzoekschriften of andere papieren, het opstellen van alle brieven, instructies, algemene aanschrijvingen voor ministers, consuls en envoyés in het buitenland en de brieven die aan vreemde mogendheden geschreven werden.⁶⁴

Naast de leden van de vergadering hadden de Staten-Generaal uiteraard ook nog mensen nodig die hen konden vertegenwoordigen in het buitenland. De Staten-Generaal beschikten te allen tijde over een klein legertje van deze diplomaten. Al sinds 1577 stuurden de Staten-Generaal afgevaardigden naar het buitenland en ontvingen zij diplomaten van de bisschop van Luik, de keizer, Engeland, Frankrijk en de paus.⁶⁵ In 1609 stelden de Staten-Generaal hun eerste 'gewone', permanente, ambassadeurs aan: in Engeland, Frankrijk en Turkije. In 1619

⁵⁹ Israel, *The Dutch Republic* 541.

⁶⁰ W. Troost, *Stadhouder-koning Willem III. Een politieke biografie* (Hilversum: Verloren, 2001) 16.

⁶¹ Thomassen, *Instrumenten van de macht* 174.

⁶² Idem, 173.

⁶³ Vreede, *Inleiding* 64.

⁶⁴ Idem, 65.

⁶⁵ Thomassen, *Instrumenten van de macht* 170.

schreven de Staten-Generaal als ambtstermijn 4 jaar voor, tenzij om bijzondere redenen anders besloten werd.⁶⁶ Om inzicht te geven in de aantallen diplomaten die de Republiek op verschillende momenten in de Gouden eeuw uitzond, volgt hier een kort overzicht van een drietal jaren: 1644, 1687 en 1713. Voor lang niet alle jaren zijn de gegevens bewaard gebleven of even gedetailleerd bijgehouden, maar voor de drie genoemde jaren was dit gelukkig wel het geval. Er is dan ook gekozen voor deze specifieke jaartallen om verschillende redenen. Ten eerste geeft het jaar 1644 een interessant referentiekader om te zien hoe de Republiek haar diplomaten inzette voor er veel veranderde binnen de Europese machtsbalans met de Vrede van Westfalen (1648). Er is voor het jaar 1644 gekozen, omdat het wat betreft de Vrede van Westfalen het ‘dichtstbijzijnde’ jaar was waarvan de gegevens nog intact waren. Ten tweede, wat betreft het jaar 1687, was er in eerste instantie gekozen voor het jaar 1688 aangezien dit het eerste jaar van de onderzoeksperiode is. Helaas bleken de Staten van Oorlog, waarin de aantallen van diplomaten bijgehouden werden, slechts om het jaar gedetailleerd te zijn en was 1688 toevallig net een ‘mager’ jaar wat betreft informatie. Om deze reden is er gekozen voor één jaar eerder, namelijk 1687. Tot slot is er nog voor het jaar 1713 gekozen aangezien dit het laatste jaar van de onderzoeksperiode is en zodoende een overzicht kan geven van wat er gedurende de onderzoeksperiode veranderd is wat betreft het stationeren van diplomaten. Gezamenlijk geven de drie jaren een mooi overzicht van de ontwikkelingen binnen de Nederlandse diplomatie. Voor de posten die genoemd worden is overigens niet bewust gekozen; het zijn de posten die in de Staten van Oorlog opgenomen waren. Vreemd genoeg wordt er helemaal geen melding gedaan van Rome of Venetië, in die tijd toch ook belangrijke diplomatieke posten.

	Plenipotentiaris envoyés	Ambassadeur s	Envoyés	Residenten	Agenten	Minister s	Totaal gezanten
1644 ⁶⁷		Frankrijk Engeland	Constantinopel Dantzig	Hamburg	Calais Luik Keulen		7
1687 ⁶⁸	Spanje	Frankrijk Engeland	Dantzig	Zweden Constantinopel Wenen Portugal Frankfurt Brussel Denemarken Hamburg	Calais		13
1713 ⁶⁹	Spanje Wenen	Engeland	Denemarken Dantzig	Zweden Constantinopel Portugal Frankfurt Hamburg		Brussel	11

Tabel 1. Nederlandse diplomaten in het buitenland in 1644, 1687 en 1713.

De gegevens in de tabel laten zien hoe het gebruiken van diplomaten steeds belangrijker begon te worden bij het onderhouden van internationale betrekkingen. De ontwikkeling zat hem niet zozeer in het aantal diplomaten (hoewel daar ook enige groei in te zien is), maar in

⁶⁶ J. Heringa, *De eer en hoogheid van de staat. Over de plaats der Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw* (Groningen: Wolters, 1961) 69.

⁶⁷ Idem, 60.

⁶⁸ Staet van Oorlogh voor de secretarie van de Edele Mogende Heeren Raden van State der Vereenichde Nederlanden over den Jare 1687 (Nationaal Archief Den Haag, Archief Raad van State [1.01.19] inv. nr. 1274).

⁶⁹ Staet van Oorlogh voor de secretarie van de Edele Mogende Heeren Raden van State der Vereenichde Nederlanden over den Jare 1713 (Nationaal Archief Den Haag, Archief Raad van State [1.01.19] inv. nr. 1310).

de vermeerdering van het aantal diplomaten. Het steeds ingewikkelder internationale verkeer in Europa begon duidelijk te vragen om een permanente vertegenwoordiging op verschillende sleutelposities binnen Europa. De totale kosten van de gezantschappen in 1687 bedroegen aldus de *Staet van Oorlogh* 12624 gulden en 20 stuivers. De totale kosten in 1713 bedroegen 11935 gulden en 17 stuivers (zie Appendix A en B voor fotokopieën van de *Staeten van Oorlogh* van beide jaren. Hier kan in detail ingezien worden hoe de kosten verdeeld waren).

2.2.2 *Verschillende vertegenwoordigers*

Zoals gezegd konden de Staten-Generaal een verscheidenheid aan vertegenwoordigers naar het buitenland sturen: van ambassadeurs tot agenten, en van residenten tot ministers. Elke gelegenheid of gebeurtenis kon om een ander soort vertegenwoordiger vragen en stelde andere eisen aan de persoon die gezonden zou moeten worden. Wat nu volgt is een uiteenzetting van de verschillende rangen en functies die er bestonden binnen de vertegenwoordigers van de Republiek, met een uitleg van de competenties die zij moesten bezitten.

Gezantschappen

Een diplomaat en zijn gevolg tezamen werden altijd op pad gestuurd als een *gezantschap*. Hoewel gezantschappen al sinds de Middeleeuwen bestonden, ontstond pas ten tijde van de vorming van het moderne Europese statensysteem (eind 16^e eeuw) het fenomeen van de vaste diplomatiek post.⁷⁰ Er ontstond een verschil tussen bijzondere gezantschappen, tijdelijk van aard, en permanente posten. De permanente diplomaat trad vooral op als de persoonlijke vertegenwoordiger van zijn vorst, terwijl de bijzondere diplomaat zo'n grote eer niet (altijd) ten deel viel. Bijzondere diplomaten reisden enkel af voor speciale gelegenheden die een bijzonder gebaar vereisten, zoals bruiloften of begrafenissen op hoog niveau.⁷¹ De belangrijkste taak van een permanente, gevestigde diplomaat werd het behartigen van politieke en economische belangen van het thuisland. Daarnaast werd ook het doorgeven van een constante stroom van inlichtingen aan de eigen regering van belang.⁷²

Naast het verschil tussen bijzondere en permanente gezantschappen, ontstond er ook een verschil tussen verscheidene klassen van diplomaten. Een vorst – of in het geval van de Republiek, de Staten-Generaal – had beschikking over een verscheidenheid aan permanente en bijzondere diplomaten die gestuurd konden worden. Elke gelegenheid vroeg immers om een andere persoonlijkheid met andere competenties. Hieronder zullen de belangrijkste en voor dit onderzoek meest relevante diplomaten in volgorde van belangrijkheid kort besproken worden, beginnende met de diplomaat van de allerhoogste rang.

De plenipotentiaris

Een diplomaat die als plenipotentiaris gestuurd werd, was een diplomaat van een dermate aparte (en hoge) klasse, dat hij zich eigenlijk buiten de rangorde van diplomaten bevond.⁷³ Zoals hieronder beschreven zal worden, waren er verschillende diplomaten die als persoonlijk vertegenwoordiger van hun staatshoofd optraden, maar zij hadden geen volmacht om te handelen naar hun goeddunken. De titel van plenipotentiaris zegt het eigenlijk al: deze diplomaat had die volmacht wel. De plenipotentiaris werd ook wel als 'extraordinaris' aangeduid. In principe konden diplomaten van elke klasse het predicaat 'plenipotentiaris' krijgen, waardoor er bijvoorbeeld diplomaten als 'extraordinaris gezant en gevolmachtigd

---

⁷⁰ G. Mattingly, *Renaissance Diplomacy* (Oxford: The Alden Press, 1955) 64.

⁷¹ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* 19.

⁷² Mattingly, *Renaissance Diplomacy* 67.

⁷³ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* 28.

minister' gezonden werden.⁷⁴ Gevolg hiervan was dat een 'plenipotentiaris ambassadeur' dus van hogere rang was dan een 'gewone ambassadeur', wat feitelijk de hoogste rang was die een diplomaat kon hebben.

De ambassadeur

Het principe van de gevestigde ambassadeur ontstond in de vijftiende eeuw in Italië, waar zij een bekend fenomeen vormden.⁷⁵ In de rest van Europa kwamen residerende ambassadeurs echter pas vanaf circa 1600 in gebruik. Een ambassadeur moest gezien worden als de persoonlijke vertegenwoordiging van zijn staatshoofd en dus ook als zodanig met veel ceremonieel behandeld worden.⁷⁶ Ambassadeurs hadden een volkenrechtelijke⁷⁷ status, wat betekende dat zij een onderhandelingsvolmacht meekregen en niet de voor andere diplomaten gebruikelijke *acte van commissie* (aanstellingsbrief).⁷⁸ Rond 1600 ontstond het gebruik om de ambassadeur met de titel 'excellentie' aan te spreken. Vorsten of staatshoofden waren de enigen die deze titel niet hoefden te gebruiken: '*les Rois ne donnent pas de l'Excellence aux Ambassadeurs*'.⁷⁹ Al deze gebruiken maakten dat de residerende ambassadeur gezien kan worden als de hoogste klasse van diplomaten.

De envoyé

De envoyé werd voor het eerst ingezet aan het begin van de zeventiende eeuw. Bijzonder aan deze diplomaat was, dat hij niet het staatshoofd, maar de regering als geheel representeerde.⁸⁰ Net als de ambassadeur had ook de envoyé een volkenrechtelijke status en kreeg ook hij een onderhandelingsvolmacht mee.⁸¹ Wat betreft rang kreeg de envoyé een plaatsje tussen de ambassadeur en de resident.⁸² De titel voor zijn functie was die van 'monsieur' en hij was verplicht de ambassadeur bij zijn titel van 'excellentie' aan te spreken en hem ook als zijn meerdere te erkennen. Envoyés waren vaak edelen die door het staatshoofd gezonden werden om specifieke zaken van minder belang te behandelen;⁸³ dit maakte hen tot 'extraordinaris gezanten' omdat hun verblijf niet van permanente aard was.

De resident

Oorspronkelijk waren alle ambassadeurs residenten, maar in de zestiende eeuw ontstond er een verschil tussen de residerende ambassadeurs en de resident zelf.⁸⁴ De resident werd namelijk uitgezonden naar vorsten van zowel hoge als lage rang, maar er was geen sprake – anders dan bij een ambassadeur – van ceremonieel vertoon in zijn gezelschap.⁸⁵ De resident was net als de agent geen persoonlijke vertegenwoordiger van het staatshoofd, maar hij had wel recht op volkenrechtelijke bescherming.

---

⁷⁴ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* 28.

⁷⁵ Mattingly, *Renaissance Diplomacy* 64.

⁷⁶ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* 22.

⁷⁷ Aan het volkenrecht werd voor het eerst gestalte gegeven tijdens de conferentie voorafgaande aan de Vrede van Münster, in 1648. Tegenwoordig kennen wij ditzelfde principe onder de term 'internationaal publiekrecht'. Dit recht is erop gericht personen die op een diplomatieke missie in het buitenland zijn te beschermen.

⁷⁸ Thomassen, *Instrumenten van de macht* 169.

⁷⁹ A. de Wicquefort, *L'ambassadeur et ses fonctions* (Amsterdam: Janssons & Waesberge, 1730) 267.

⁸⁰ G. Stieve, *Europaisches Hoff Ceremoniel* (Leipzig: Joh. Friedr. Bleditsch und Sohn, 1715) 189.

⁸¹ Thomassen, *Instrumenten van de macht* 169.

⁸² O. Krauske, 'Die Entwicklung der ständigen Diplomatie vom fünfzehnten Jahrhundert bis zu den Beschlüssen von 1815 und 1818', in: Gustav Schmoller (ed.) *Staatssozialwissenschaftliche Forschungen* 5 (Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1886) 169.

⁸³ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* 27.

⁸⁴ Lünig, *Theatrum ceremoniale historico-politicum* 369.

⁸⁵ Wicquefort, *L'ambassadeur et ses fonctions* 57.

De agent

Agenten vormden de tweede klasse van diplomaten. De agent gold niet als persoonlijke vertegenwoordiger van zijn vorst en werd dan ook vaak gezonden naar vorsten van minder aanzien.⁸⁶ Ook hadden zij geen recht op volkenrechtelijke bescherming. Tegen het eind van de zestiende eeuw werd de plaats van de agent binnen de diplomatieke missie ingenomen door de resident.

De minister

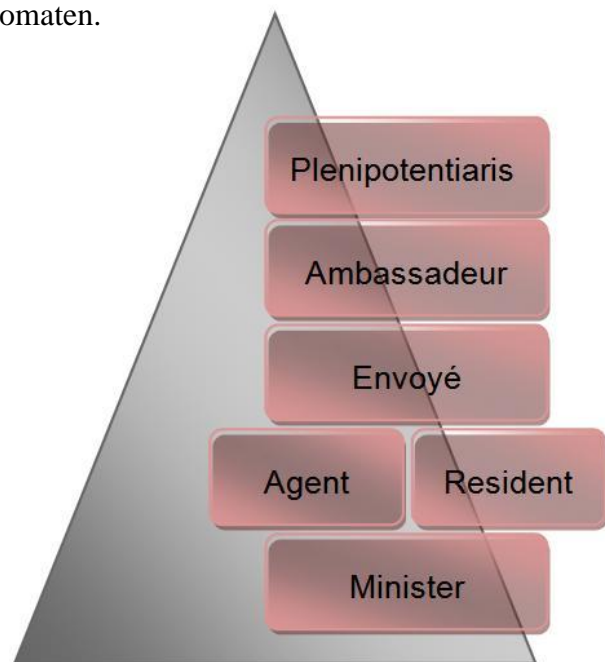
De term 'minister' werd vaak gebruikt als een algemene aanduiding van diplomaten. Wanneer een diplomaat als minister werd gestuurd, dan was dit vaak om ranggeschillen in het ontvangende land te voorkomen. Het gastland kon, zodra de minister was gearriveerd, zelf bepalen welke rang passend was.⁸⁷ Hoewel het dus lastig is de minister in te delen bij een klasse, was hij in feite een diplomaat van de tweede klasse, gelijk aan de agent en de resident, maar onder de ambassadeur en de envoyé.

Tot slot waren de meeste Republikeinse diplomaten afkomstig uit de provincies Zeeland en Holland. Dit was vooral het gevolg van het feit dat deze twee provincies binnen de Unie degenen waren die de meeste handel dreven.⁸⁸ Het was gewoonlijk Holland dat een diplomaat voordroeg om naar het hof van Frankrijk te gaan en het was Zeeland dat meestal de diplomaat naar Londen leverde. Daarnaast werd voor de buitengewone gezantschappen ook vaak een Hollander voorgesteld, zozeer zelfs, dat Zeeland in 1655 klaagde dat er meer Hollandse diplomaten waren dan al de diplomaten van de andere provincies tezamen.⁸⁹

2.2.3 Schematisch overzicht rangorde diplomaten

Om het hierboven behandelde nog even wat overzichtelijker te maken, volgt hier een schematisch overzicht van de rangorde der diplomaten.

1. Buiten de rangorde, handelde met met volmacht van het staatshoofd
2. Diplomaat van de 1^e klasse
3. Diplomaat als vertegenwoordiger van de hele regering, qua rang tussen de 1^e en de 2^e rang in
4. Diplomaten van de 2^e klasse
5. Diplomaat zonder klasse

⁸⁶ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* 25.

⁸⁷ Krauske, 'Die Entwicklung' 176-177.

⁸⁸ Vreede, *Inleiding* 33.

⁸⁹ *Ibidem*.

2.2.4 Titulatuur en protocol

Het is hierboven al gebleken hoe belangrijk de juiste klasse van een diplomaat was binnen de diplomatie, maar juist gebruik van titulatuur bij aanspreekvormen in brieven was ook van groot belang indien men een diplomatieke flater wilde voorkomen. In de Republiek werd in een resolutie van de Staten-Generaal op 30 november 1656 afspraken rondom protocol en titulatuur formeel vastgelegd: in een *Resolutie van Consideratie* kwam een stipte bepaling van aanspreekvormen en uitdrukkingen met de juiste diplomatieke strekking te staan.⁹⁰ Dit omdat de Staten-Generaal de soevereiniteit van de Republiek graag benadrukt wilden zien in de manier waarop zij aangeschreven werden door andere soevereine vorsten:

Donnerdag den 30 November 1656

*'De Staten van Hollandt ende West-Frieslandt, bemerckende dat soo nu soo dan eenige Brieven aen desebe addresserende, ende voornamentlyck van Suytenlandtsche Koningen, Republycquen, Princen, Potentaten, Staten ofte Steden, in hare superscriptiën, inleydingen, ende andersints, aengaende d'intitulatiën van haer Edele Groot Mogende, ende andere formaliteyten, niet soodanich zyn gequalificeert, als wel naer de digniteyt ende waerdigheyt, midtsgaders voor de Eere, Hoogheyt, ende Souverainiteyt van de voornoemde Provintie werdt gerequireert. [...] uyt name ende van wegen haer Edele Groot Mogenden, aen alle de Ministers van Koningen, Republycquen, Princen, Potentaten, Staten ofte Steden, jegenwoordich alhier aenwesende sal werden bekendt gemaeckt, dat meest alle andere Staten ende specialyck mede verscheyden gekroonde Hoofden, aen haer Edele Groot Mogenden schryvende, gewoon zyn, ten reguarde van de voorschreven intitultatie te gebruycken de naervolgende formalia in superscriptiën.'*⁹¹

Wat volgde was een verzoek om bepaalde opschriften, inleidingen en ondertekeningen van brieven aan de Staten-Generaal op een bepaalde manier te formuleren. Deze manieren werden vervolgens geformuleerd in de meest gebruikelijke talen, namelijk voor het Nederduits en het Hoogduits, het Frans, het Spaans, het Portugees en het Latijns.⁹² De brief werd meegegeven aan alle buitenlandse diplomaten op dat moment aanwezig in de Republiek.

Dat deze officiële aanspreekvormen zeer serieus genomen werden door de Staten-Generaal, bleek wel uit het feit dat zij op 22 juli 1664 een missive van de koning van Zweden ongeopend teruggegeven werd aan de Zweedse resident, omdat 'de superscriptie "*Illustribus Magnificis generosis ac spectabilibus nobis sincere grateque dilectis Dominis Ordinibus Hollandiae*" niet en is admissibelyck.'⁹³ De teruggave ging vergezeld van een verzoek om de 'misstap' te verbeteren en voortaan de inhoud van de resolutie van consideratie – van welke de Staten-Generaal een afschrift zouden doen toekomen – na te leven. Overigens hield de Staten-Generaal zichzelf ook strikt aan bepaalde aanspreekvormen binnen hun diplomatieke

---

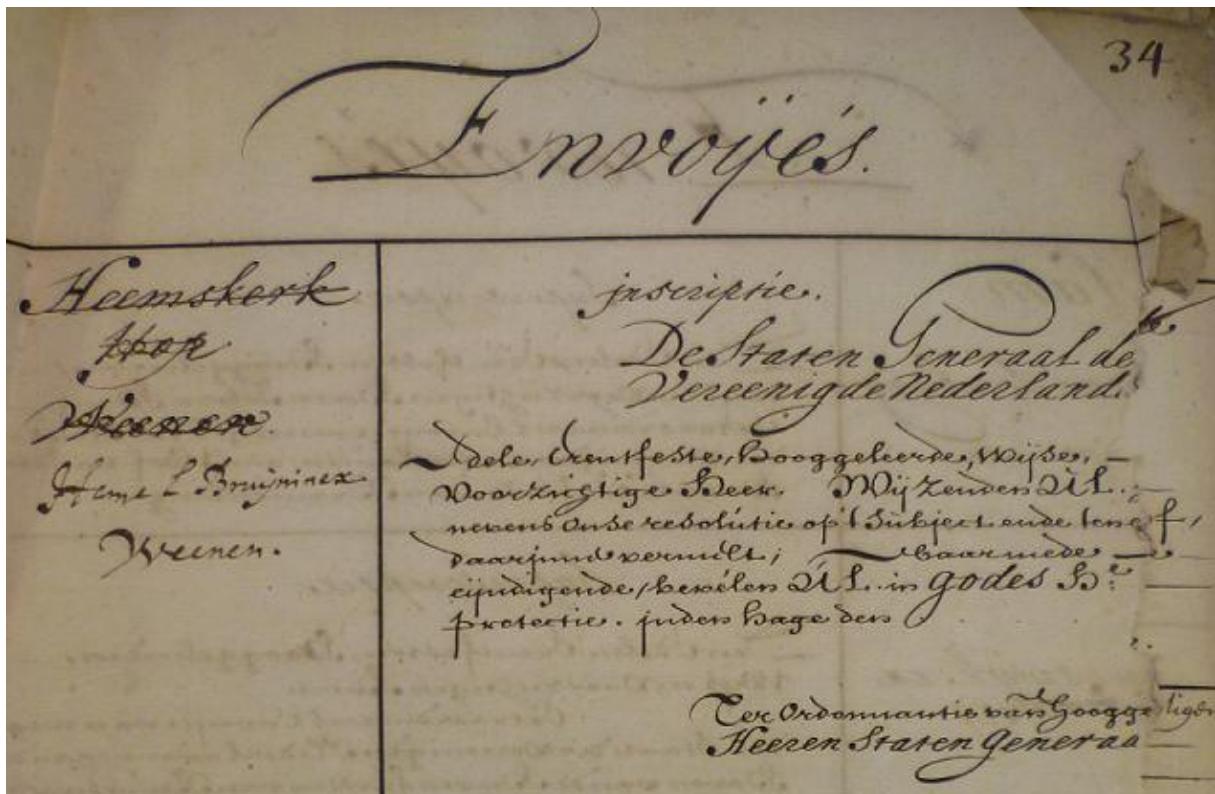
⁹⁰ Vreede, *Inleiding* 43.

⁹¹ Resolutie van Consideratie van 30 november 1656, in: Vreede, *Inleiding* bijlage VI.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem. Resolutie van Consideratie van 22 juli 1664, in: Vreede, *Inleiding* 44.

contacten. Formele titulatuur werd bijgehouden in een zogenaamd *Titulboek*, dat regelmatig bijgewerkt werd (zie figuur 5 voor hoe de eigen envoyés aangeschreven dienden te worden).⁹⁴

Figuur 5. Titulboek met officiële aanschrijfvormen envoyés Heemskerk, Hop en Bruyninx te Wenen.

Naast titulatuur was ook ceremonieel vertoon omtrent het zenden of ontvangen van een diplomaat uitermate belangrijk. In de 17e eeuw vormden het ceremonieel protocol nog één van de belangrijkste onderdelen van de taken van een diplomaat. Dat dit zo uiterst belangrijk was, kwam in feite doordat het de diplomaat een set regels verschafte om machtsverhoudingen en machtsverschillen in goede banen te leiden. Het protocol vormde als het ware de verkeersregels van de diplomatie. Toch werden deze ‘verkeersregels’ niet vastgelegd in het volkenrecht, maar bepaald door gewoonten, zodat niet gesproken kan worden van een volledig gesystematiseerd geheel.⁹⁵ Eén van de belangrijke voordelen hiervan was dat staatshoofden op deze manier te allen tijde de vrijheid hadden om aan sommige personen een bijzondere blijk van vriendschap en achting te geven. Er werd vaak getracht rekening te houden met buitenlandse ceremoniële gebruiken: het gastland probeerde tegemoet te komen aan wat een buitenlandse diplomaat gewoon was. Toch was het voor een diplomaat van het grootste belang zich voor zijn aankomst goed te informeren over de plaatselijke gebruiken.⁹⁶ Net zoals vandaag de dag nog het geval is, kon een diplomatieke blunder verstrekkende gevolgen hebben. Een dergelijke situatie voorkomen was dan ook prioriteit nummer één van elke diplomaat. Zowel aan het versturen als aan het ontvangen van een diplomaat zaten vaak een hele rits van ceremonies vastgekoppeld, die in directe verbinding stonden met de klasse van een diplomaat.

⁹⁴ Harer Hoogmogentheden Titulboek (Nationaal Archief Den Haag, Archief Staten-Generaal [1.01.02] inv. nr. 12538) f 33r.

⁹⁵ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* 152.

⁹⁶ Lünig, *Theatrum ceremoniale historico-politicum* 443.

2.2.5 *Het sluiten van verdragen*

De Staten-Generaal gingen oorlogen en verbonden aan, maar sloten ook vrede en stelden verdragen op. Er moest een ‘algemeen consent’ bestaan alvorens een besluit in werking kon treden. Het secrete besogne bepaalde het beleid met betrekking tot de voorbereiding van het opstellen van eventuele verdragen of oorlogsverklaringen. Er bestonden meerdere vormen van verdragen waar de Republiek gebruik van heeft gemaakt, namelijk: het traktaat, de conventie en tot slot de verklaring. Het *traktaat* was de meest plechtige vorm die een verdrag aan kon nemen en een traktaat werd dan ook alleen gesloten indien het een internationale overeenkomst betrof die de hele Republiek raakte.⁹⁷ Traktaten hielden vaak ook een stuk wet- en regelgeving in. De *conventie* werd gebruikt voor een internationale overeenkomst die wat minder verstrekkend van aard was; bijvoorbeeld in het geval van een vaststelling van een grens of een conventie ter uitwerking van een traktaat. De *verklaring* werd meestal gebruikt in de situatie waar de Staten-Generaal in het internationale verkeer een eenzijdige rechtshandeling verrichtten.⁹⁸ Zo’n verklaring werd vooral gebruikt om dingen toe te lichten, op te helderen of garanderen bij overeenkomsten die zij aangegaan waren.

Het proces dat vooraf ging aan het sluiten van een verdrag, begon met het besluit van de Staten-Generaal om een diplomaat te sturen. Het secrete besogne werd belast met de taak van het opstellen van de geloofsbrieven voor zo’n diplomaat, die uiteindelijk door de griffier werden vervaardigd. Vervolgens werd er besloten welke diplomaat beschikte over de meest geschikte competenties en werd zo’n diplomaat naar de buitenlandse vorst gestuurd. De diplomaat onderhandelde vervolgens met de vertegenwoordigers van die vorst, waarna er een verdrag gesloten werd. Dit verdrag moest vervolgens geratificeerd worden door zowel de Staten-Generaal als de betrokken vorst, waarna diplomaten van beide partijen de ratificaties uitwisselden. Voordat de diplomaat terugkeerde naar de Republiek, was het de gewoonte dat hij een audiëntie aanvraag bij de buitenlandse vorst om formeel afscheid te nemen.⁹⁹ Bij deze gelegenheid werd een zogenaamde *brief van rappel* overhandigd. Op deze brief werd door de buitenlandse vorst gewoonlijk gereageerd met een *brief van recredentie*. De diplomaat keerde terug naar de Republiek, de Staten-Generaal liet hem verantwoording afleggen over zijn optreden en dechargeerde hem. Tot slot publiceerden de Staten-Generaal en de betrokken vorst het verdrag en lieten het in werking treden.¹⁰⁰

---

⁹⁷ Thomassen, *Instrumenten van de macht* 166.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* 468.

¹⁰⁰ Thomassen, *Instrumenten van de macht* 166.

3. Europa en de *balance of power*

Er is in de paragrafen voorafgaand aan dit hoofdstuk met enige regelmaat gesproken over de *balance of power*. Het begrip wordt vaak gebruikt om acties van staten uit te leggen, of om een rechtvaardiging te geven voor een beleid dat gevoerd is. In het geval van de Republiek vormde het behoud van de *balance of power* vaker wel dan niet het hoofddoel van de diplomatie die gevoerd werd. Maar wat houdt “de *balance of power* behouden” eigenlijk precies in? Vaak waren het de kleinere, zwakkere staten binnen het systeem die het meeste baat hadden bij het proberen te behouden van de *balance of power*.¹⁰¹ Dit omdat deze kleinere staten veel belang hadden bij het voorkomen van dominantie van een enkele machtige staat, waar zij dan wellicht afhankelijk van zouden kunnen worden. Zo werd bijvoorbeeld na de oorlogsverklaring van Frankrijk aan de Republiek in 1672 “ter beteugeling der onverzadelijke roofzucht van Lodewijk XIV de leer der natuurlijke grensscheiding van den Rijn” ingeroepen.¹⁰² Een typische voorbeeld van een poging om de *balance of power* te behouden. In het geval van de Republiek waren er eigenlijk maar twee redenen waarom zij zou afwijken van het streven de *balance of power* te behouden: religie en financiën. In het geval van religie was het namelijk vaak zo dat de internationale betrekkingen bepaald werden door katholieke staten die katholieke bondgenoten steunden en protestante staten die protestante bondgenoten steunden.¹⁰³ Hoewel dit in grote lijnen inderdaad zo was, verdient dit standpunt wel enige nuancering. Het was zeker geen vaststaand feit dat de een de ander steunde, er moest ook rekening gehouden worden met andere overwegingen. In het tweede geval, namelijk de financiën, was het zo dat grote financiële voordelen wel eens voorrang konden krijgen op het behouden van de *balance of power*. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat, waarin de Franse diplomaat Godefroi D’Estrades de Franse minister De Lionne meldde dat:

‘De steden Amsterdam en Rotterdam alwaar de zetels der Admiraliteiten zijn, willen op geenerlei wijze naar het breken met Spanje luisteren, uithoofde van het groot belang, hetwelk zij in den koophandel hebben. De stad Amsterdam alleen heeft vijfhonderd schepen in Spanje, te Smirna, en in de Middellandsche zee met eene lading van dertig millioenen, die hun zestig millioenen zullen inbrengen, zoo zij in behouden haven komen.’¹⁰⁴

Financiële belangen konden dus zwaarder wegen dan het behouden van de *balance of power*. De Republiek had in feite dus drie beleidsdoelen: ondersteunen van religieuze bondgenoten, nastreven van de *balance of power* en nastreven van financiële belangen.

3.1 Europese diplomatieke situatie

Bij een diplomatiek beleid dat in de onderzoeksperiode (1688-1713) voornamelijk gericht was op het zich afzijdig houden van Europese conflicten, werd het al snel duidelijk dat een verscheidenheid aan buurlanden hiervoor een probleem vormden, met name vanuit het oogpunt van de veiligheid. Vanuit het zuiden moest de Republiek rekening houden met een dreiging van eerst Spanje en later Frankrijk, beiden erop gericht om de economische potentie

---

¹⁰¹ E. Luard, *The Balance of Power. The System of International Relations, 1648-1815* (London: MacMillan, 1992) 5.

¹⁰² Vreede, *Inleiding* 298.

¹⁰³ Luard, *The Balance of Power* 7.

¹⁰⁴ D’Estrades, *Lettres, Mémoires, etc.*, 24 november 1667, geciteerd in: Vreede, *Inleiding* 29.

van de zuidelijke Nederlanden te exploiteren.¹⁰⁵ De prinsdommen in het oosten boden in eerste instantie wel kansen voor een diplomatie die gericht was op het veiligstellen van de *balance of power* in Europa, tot ook hier expansiedrift begon op te komen met de internationale erkenning van de keurvorst van Brandenburg als koning van Pruisen in 1701.¹⁰⁶ De betrekkingen van de Republiek met de noordelijke buurlanden werd vaak bepaald door gebeurtenissen binnen de Baltische handel. De Nederlanders speelden een grote rol in het vervoeren van (met name) Baltisch hout en graan naar het zuiden, iets waar ze goed in waren – onder andere dankzij hun expertise op het gebied van scheepvaart. Dit bracht naast economische voorspoed echter ook problemen met zich mee, juist omdat dit gebied zo belangrijk was voor de Europese economie. Het was namelijk voor alle West-Europese machten van het grootste belang dat niemand een monopolie zou krijgen op de Baltische handel.¹⁰⁷ De relatie tot slot tussen de Republiek en haar westerburen schoot gedurende de Gouden Eeuw heen en weer tussen die van bondgenoten en vijanden. In de onderzoeksperiode van dit paper waren de relaties tussen de Republiek en Engeland echter overwegend goed. Sterker nog, sinds het sluiten van de vrede op 26 juli 1678 zouden beide landen elkaar met wapens bijstaan wanneer omstandigheden hierom vroegen, een situatie die nog versterkt werd door de alliantie van 1701 waar de Republiek en Engeland deel van uitmaakten bij het begin van de Spaanse Successieoorlog.¹⁰⁸

Tijdens de onderzoeksperiode (1688-1713) speelden er een aantal zaken die de machtsbalans binnen Europa dreigden aan te tasten. Het is voor dit onderzoek dan ook interessant om te zien wat dit voor gebeurtenissen waren en in hoeverre ze van invloed konden zijn op de diplomatie van de Republiek. (Zie figuur 6 voor een schematische tijdbalk die de belangrijkste gebeurtenissen in de onderzoeksperiode (1688-1713) weergeeft). Allereerst speelde er de *Glorious Revolution* (1688-1689) in Engeland. Tijdens deze revolutie werd de katholieke koning Jacobus II vervangen door de protestantse Nederlandse Willem III en zijn vrouw Maria. Zij accepteerden in 1689 de Engelse troon van het parlement, waardoor zij de superioriteit van het parlement erkenden.¹⁰⁹ In de zogenaamde *Bill of Rights* beloofden Willem en zijn vrouw de parlementaire rechten en wetten van Engeland te eerbiedigen.¹¹⁰ Met de *Glorious Revolution* werd zodoende het principe bereikt dat soevereiniteit, de ultieme macht binnen een staat, verdeeld was tussen koning en parlement en dat de koning regeerde met toestemming van de bevolking. De *Glorious Revolution* was echter geen democratische revolutie. Hoewel de revolutie ervoor zorgde dat het parlement soeverein werd, representeerde het parlement de elite. De grote meerderheid van de Engelse bevolking had dus nog steeds niets te zeggen in hun regering. De revolutie creëerde uiteindelijk een constitutionele monarchie.

Een tweede belangrijke gebeurtenis op internationaal niveau was de Negenjarige Oorlog (1688-1697). De oorlog brak uit tussen het Heilige Roomse Rijk en Frankrijk als gevolg van de aanspraak die Lodewijk XIV maakte op het gebied de Palts na de dood van keurvorst Karel II in 1688. Het begin van de oorlog viel min of meer samen met de troonsbestijging van Willem III in Engeland. De Katholieke vorstin van Zweden, Christina I, schreef hierover in een brief van 22 januari 1689 het volgende:

---

¹⁰⁵ A.C.C. Carter, *Neutrality or Commitment: The Evolution of Dutch Foreign Policy, 1667-1795* (London: Edward Arnold, 1975) 36.

¹⁰⁶ J.A. van Hamel, *De Vaste Koers* (Amsterdam: Elsevier, 1946) 80.

¹⁰⁷ Carter, *Neutrality or Commitment* 37.

¹⁰⁸ Idem, 39.

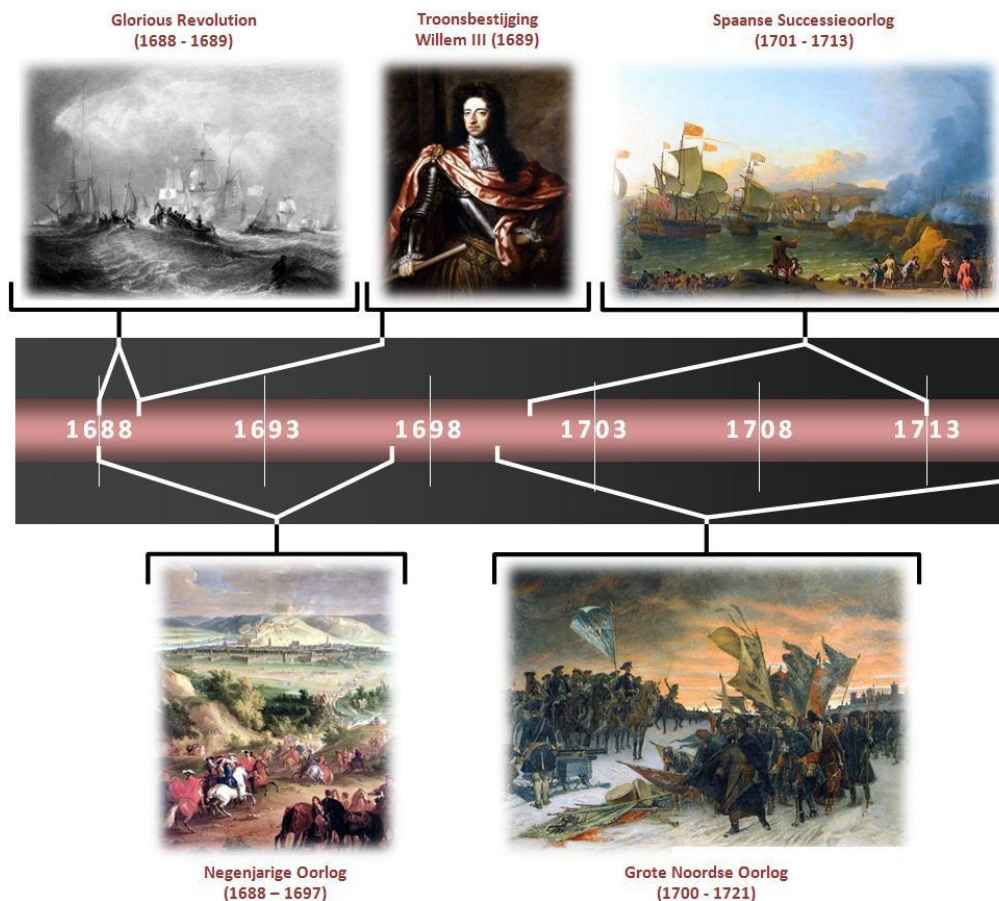
¹⁰⁹ McKay, *A History of Western Society* 553.

¹¹⁰ I. Schöffner, 'Het grote waagstuk. De overtocht van Prins Willem III naar Engeland in 1688', in: A.G.H. Bachrach ed., *Willem III: de stadhouder koning en zijn tijd* (Amsterdam: de Bataafsche leeuw, 1988) 26.

*'Engeland en Holland vereenigd gelijk zij thans zijn, zullen geheel Europa doen beven, en weldra ter zee en te lande de wet stellen. Denk aan hetgeen ik U daar zeg.'*¹¹¹

Hoewel zij de situatie hier enigszins aandikt, is het zeker dat de troonsbestijging van Willem III Frankrijk ergerde. Dit omdat Willems troonsbestijging ten koste ging van de potentiële Franse bondgenoot, de rooms-katholieke Jacobus II. De Republiek en Engeland sloten zich vervolgens aan bij de Grote Alliantie – ook wel de Liga van Augsburg genoemd – in 1689. Met de alliantie werd een verbond gesloten tussen Engeland, de Republiek, Savoye, Spanje en het Heilige Roomse Rijk, gericht tegen het Frankrijk van Lodewijk XIV.¹¹²

Kort na de eeuwwisseling brak de Grote Noordse Oorlog (1700-1721) uit tussen Rusland en Zweden. Er werd gevochten om suprematie in de Oostzee. Voor de Republiek stond er veel op het spel; de handel op de Oostzee was immers erg belangrijk voor de Hollandse welvaart. De Republiek raakte in de oorlog betrokken en nam deel aan de kant van Rusland. Zweden verloor in 1721, waardoor Rusland dankzij haar macht in de Oostzee een belangrijke speler binnen de Europese politiek werd.

Figuur 6. Belangrijke Europese diplomatieke gebeurtenissen

Een vierde en laatste belangrijk conflict waarbij vrijwel heel Europa betrokken raakte gedurende deze periode, was de Spaanse Successieoorlog (1701-1713). In deze oorlog ging het om de vraag wie de erfgenaam van de Spaanse troon zou zijn, aangezien Karel II niet in staat was zelf een erfgenaam te verwekken. De inzet was hoog, want het Spaanse Rijk was

¹¹¹ Vreede, *Inleiding* 303.

¹¹² Hellema, *Neutraliteit & Vrijhandel* 26.

enorm en een eventuele Spaanse vorst zou veel macht hebben. In 1698 kwamen de grotere Europese machten via een verdrag overeen het grote Spaanse rijk te verdelen tussen de koning van Frankrijk en de keizer van het Heilige Roomse Rijk, beiden schoonbroers van Karel II.¹¹³ Toen Karel II eenmaal overleed in 1700 bleek er echter in zijn testament te staan dat hij de Spaanse kroon naliet aan Filips van Anjou, Lodewijk XIV's kleinzoon. Lodewijk brak onmiddellijk met het verdrag en accepteerde het testament, zonder zich te houden aan de voorwaarde dat de Spaanse en Franse kroon gescheiden moesten blijven. De andere Europese machten, waaronder de Republiek, konden niet toestaan dat dit zou gaan gebeuren. Een vereniging van de Spaanse en Franse kroon zou de *balance of power* in Europa namelijk compleet verstoord hebben. In 1701 werd dan ook wederom tegen Frankrijk een Grote Alliantie gesloten, ditmaal bestaande uit Engeland, de Republiek, het Heilige Roomse Rijk en Pruisen.¹¹⁴ Dit verbond was er vooral op gericht een politieke eenheid van de Franse en Spaanse kroon tegen te gaan. Een tweede doel was om de zich uitbreidende commerciële macht van Frankrijk in Noord-Amerika, Azië en Afrika in te perken. De oorlog werd uiteindelijk beëindigd met de Vrede van Utrecht in 1713, een verdrag dat grote consequenties had voor de internationale *balance of power* om verscheidene redenen.¹¹⁵ Ten eerste symboliseerde het verdrag het einde van Spanje als grote macht binnen Europa. Ten tweede breidde het verdrag het Britse rijk enorm uit. Ten derde markeerde het verdrag het einde van de Franse expansiepolitiek van Lodewijk XIV. Tot slot weerspiegelde het opstellen van het verdrag in feite het principe van de *balance of power*, aangezien er grenzen werden aangebracht tot in hoeverre een macht – in dit geval Frankrijk – zich mocht uitbreiden.

---

¹¹³ McKay, *A History of Western Society* 543.

¹¹⁴ *Idem*, 544.

¹¹⁵ *Ibidem*.

4. Nederlandse gezantschappen 1688-1713

Om in staat te zijn daadwerkelijk iets te kunnen zeggen over de invloed van financiële kwesties op de buitenlandse betrekkingen van de Republiek, is het nodig om – naast het in acht nemen van al het bovenstaande – in te zoomen op een aantal specifieke buitenlandse betrekkingen van de Republiek. Sterker nog, er zullen in de komende paragrafen een aantal *case studies* behandeld worden om te kunnen beoordelen of financiële kwesties daadwerkelijk invloed hebben gehad op de buitenlandse politiek van de Republiek tijdens de onderzoeksperiode (1688-1713). De correspondentie van verschillende diplomaten op sleutelposities en relevante resoluties van de Staten-Generaal zullen nader bekeken worden.

4.1 Jacob Hop

De eerste diplomaat wiens correspondentie veel relevante informatie zal opleveren is Jacob Hop. Dit omdat de Amsterdamse familie Hop veel te maken had met zowel de regering van de Republiek als met haar buitenlandse betrekkingen. Zo was vader Cornelis Hop van 1666 tot 1675 pensionaris van de stad Amsterdam en later raadsheer in de Hoge Raad; zijn zoon Jacob Hop – waar het hier om gaat – volgde hem in 1680 op als pensionaris, waarna hij van 1687 tot en met 1700 diplomaat voor de Republiek was en daarna van 1700 tot aan zijn dood in 1725 ‘Thesaurier Generaal der Unie’; de beide zonen van Hop zelf waren diplomaten in Engeland en in Frankrijk; neefje Jan Hop was secretaris van de Raad van State in 1748 en Thesaurier Generaal van 1753 tot 1769; en tot slot kleinzoon Hendrik Hop was enkele jaren diplomaat in de Oostenrijkse Nederlanden tot 1794.¹¹⁶

Als diplomaat voor de Republiek heeft Jacob Hop een lange en indrukwekkende staat van dienst. Hij werd naar verschillende zowel grote als kleine Europese hoven gezonden om de gewichtigste zaken betreffende Europese politiek te behandelen voor de Republiek. Dit is dan ook de reden waarom zijn correspondentie een schat van informatie zal opleveren wat betreft buitenlandse betrekkingen van de Republiek in het algemeen en enkele financiële kwesties in het bijzonder. Hops hoge diplomatieke status bracht hem gedurende de tijd dat hij werkzaam was als diplomaat automatisch naar posten die in die periode van het grootste belang waren voor de Republiek. Dit onderzoek zal hem in deze reis volgen en zodoende de Republikeinse betrekkingen met deze belangrijke posten één voor één behandelen. Zijn eerste gezantschap bracht hem naar Berlijn in 1687, waar hij met bemiddeling van de keurvorst van Brandenburg aan de slag ging om te onderhandelen over een nieuw handelstraktaat tussen de Republiek en Denemarken.¹¹⁷ Vrijwel direct na Berlijn werd Hop weer als diplomaat gezonden, ditmaal naar Wenen in 1688, om daar namens de Republiek te onderhandelen over de Grote Alliantie. Toen Hop in augustus 1689 terugkeerde, werd hij direct een maand later er weer op uit gezonden. Dit keer voerde zijn missie hem naar Engeland, waar hij Willem III tot 1692 zou bijstaan als raadsman. Na zijn terugkeer in de Republiek volgde er onmiddellijk een opeenvolging van andere missies, die hem achtereenvolgens brachten naar Kopenhagen in 1692, naar Hamburg en kleinere Duitse hoven in 1693 en 1697. Tot slot bracht zijn functie als diplomaat voor de Republiek hem nogmaals naar Wenen, waar hij van 1698 tot en met 1700 onderhandelde over een regeling omtrent de Vrede van Rijswijk en de kwestie van de Spaanse successie.

De Staten-Generaal schreven een diplomaat voor wat hij bij elk voorval doen of zeggen moest, zodat deze bijna niets zonder hun uitdrukkelijk bevel kon doen. Dit was een toestand die onhoudbaar kon worden wanneer belangrijke zaken spoed en geheimhouding eisten. In deze spoedeisende gevallen was het dan ook vaak zo dat diplomaten hun correspondentie over bepaalde onderwerpen uitsluitend aan de raadpensionaris en/of de stadhouder richtten, in

¹¹⁶ N.J. den Tex, *Jacob Hop, gezant der Vereenigde Nederlanden* (Amsterdam: Johannes Müller, 1861) 1-2.

¹¹⁷ Tex, *Jacob Hop* 85.

plaats van aan de Staten-Generaal.¹¹⁸ In het geval van Jacob Hop zien we dit duidelijk terug in zijn correspondentie van vóór 12 mei 1700. Het eerste anderhalf jaar dat hij in Wenen zat schreef hij niets over de Spaanse successie kwestie direct aan de Staten-Generaal, noch wendden zij zich voor de brief van 12 mei rechtstreeks tot Hop over de Spaanse successie.¹¹⁹ Voor de 12e mei speelde Hop deze informatie uitsluitend door aan raadpensionaris Heinsius en stadhouders Willem III. Hierover echter later meer (zie paragraaf 4.1.5).

Aangezien al Hops optredens als diplomaat van de Republiek binnen de onderzoeksperiode vallen, zullen zij één voor één nader bekeken worden, te beginnen met zijn eerste gezantschap naar Berlijn in 1688.

4.1.1 Berlijn (1687-1688)

De Oostzeehandel, waaronder handel met Noorwegen en Denemarken viel, was een van de oudste en winstgevendste betrekkingen die de Republiek kende. Zo bestonden sommige van de betrekkingen met Denemarken zelfs al sinds de 14^e eeuw. Er was de Republiek dan ook veel aan gelegen om deze betrekkingen te onderhouden en aflopende traktaten te verlengen en vernieuwen. Er waren in 1645, 1647, 1666 en 1669 traktaten gesloten met Denemarken, waarvan de laatste afliep in 1685.¹²⁰ Bij nieuwe onderhandelingen in dat jaar lukte het niet om tot overeenstemming te komen en de koning van Denemarken stelde een nieuwe tol-ordonnantie vast: bij het heffen van de zogenaamde *Sonttol* zou hij voortaan onderscheid gemaakt tussen bevriende en niet-bevriende mogendheden. Daarnaast stelde hij een nieuwe tol-ordonnantie in Noorwegen vast en zou hij om de scheepsbouw en handel in eigen land aan te moedigen privileges verlenen aan Deense schepen.¹²¹ Met name het besluit omtrent de tol-ordonnantie naar Noorwegen had grote gevolgen voor de handelsbetrekkingen tussen Noorwegen en de Republiek, aangezien deze handel zeer omvangrijk was, voor Noorwegen zelfs onontbeerlijk. In reactie op deze maatregelen besloten de Staten-Generaal op 28 maart 1687 de handel met Noorwegen voorlopig te staken, totdat er maatregelen getroffen konden worden wat betreft deze Deense tolordonnantie op Noorwegen.¹²² De Staten-Generaal vaardigden een zogenaamd ‘Placaet tegens de vaart op Noorwegen’ uit naar elke provincie, waarin zij de Provinciale Staten ‘vruntlijk’ verzochten:

*[...] dat u Edele Mogenden 't voorschreven naerder placacet ende waerschauwinge alomme in hare provincie willen doen publiceren ende affigeren [...] opdat het selve naer sijne forme ende inhouden mag worden naergecomen.*¹²³

Belangrijk hierbij is dat de Staten-Generaal de nakoming van dit beleid echter niet konden afdwingen. Het was voor de Republiek van groot belang de Denen deze maatregelen te laten opheffen, maar onderhandelingen daarover waren moeizaam en beide partijen konden niet tot overeenstemming komen. Toen de keurvorst van Brandenburg in 1687 aanbod te bemiddelen en onderhandelingen voort te zetten op neutrale grond in Berlijn, werd dit aanbod gretig aanvaard door beide partijen. Op 20 juni 1687 besloten de Staten-Generaal Jacob Hop

---

¹¹⁸ Tex, *Jacob Hop* 5.

¹¹⁹ G. von Antal en J.C.H. de Pater, *Weensche Gezantschapsberichten van 1670 tot 1720. Tweede deel: 1698-1720* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1934) 149-153.

¹²⁰ Tex, *Jacob Hop* 81.

¹²¹ Idem, 83.

¹²² Eerste Minuten van de Notulen van 28 Martij 1687 (Nationaal Archief, Archief Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 424) f 6r-10v.

¹²³ Brief Haer Edele Mogende Heeren aan alle provincien van 28 maart 1687 (Nationaal Archief Den Haag, Register van de uytgaande brieven de anno 1687 [1.01.02], inv. nr. 11975) f 46v.

naar Berlijn te zenden als buitengewoon envoyé.¹²⁴ Bovendien kreeg Hop de instructies mee om tijdens zijn reis Bremen, Brunswijk, Zelle, Wolfenbittel en Hannover aan te doen, om te proberen deze hoven tot een alliantie met de Republiek te bewegen, of, wanneer dit niet zou lukken, hen te weerhouden van een verbond met Frankrijk.¹²⁵

Op 29 augustus 1687 kwam Hop aan in Berlijn, waar hij volgens het protocol met zeer veel ceremonieel vertoon ontvangen werd en zijn redevoering door de keurvorst met “seer obligeante en teedere expressiën” beantwoord werd.¹²⁶ De keurvorst bemiddelde niet persoonlijk, maar benoemde de heren Von Fuchs en Von Meynders tot commissarissen. De Deense diplomaat was de heer Von Lenten, die pas een maand na aankomst van Hop arriveerde aan het hof. Hij gaf aan dat Denemarken de vriendschappelijke betrekkingen met de Republiek weer in ere wilde herstellen; de koning was zelfs bereid om de tol-ordonnantie te schorsen, op voorwaarde dat de Republiek de 20 gulden belasting op Deense schepen zou opheffen. De Staten-Generaal wilden echter meer: zij wilden terug naar de situatie van tijdens de eerdere traktaten.¹²⁷ Bovendien waren ze niet bereid om de belasting op te heffen, wanneer de oorzaken die deze belasting in het leven hadden geroepen niet ophielden.

De onderhandelingen sleepten zich voort, met name omdat de Deense diplomaat continu moest terugkoppelen naar de Deense koning omdat hij tot weinig of niets gevolmachtigd was. Uiteindelijk werd na maanden onderhandelen in juli 1688 een preliminair traktaat ondertekend, waarin stond dat de passage door de Sont als vanouds kon plaatsvinden en de Deense tol-ordonnantie van 1686 werd ingetrokken. De Staten-Generaal beloofden de fl. 20 belasting op in- en uitvaren van Deense schepen in te trekken. Besloten werd dat een definitief traktaat ondertekend zou worden in Hamburg of Altona; Hop was daar echter niet meer bij, aangezien hij door de Staten-Generaal op een volgende missie gestuurd werd.

4.1.2 Wenen (1688-1689)

Op 25 september 1688 werd Jacob Hop – hij was nog in Berlijn – door de Staten-Generaal tot buitengewoon envoyé benoemd en opgedragen door te reizen naar Wenen. Zijn zending was een direct gevolg van het uitbreken van de Negenjarige Oorlog (1688-1697), die begonnen was met een aanval van Frankrijk op de Palts. Hops missie was te trachten de Oostenrijkse keizer te doordringen van het belang van het sluiten van een bondgenootschap met de Republiek gericht tegen Frankrijk.¹²⁸ De keizer had zich in de voorafgaande jaren voornamelijk geconcentreerd op de Turken en de Staten-Generaal vreesden dat hij zijn ogen naar het oosten gericht zou houden en ondertussen de dreiging vanuit het westen zou vergeten.¹²⁹ Hier komt een duidelijk verschil tussen voorgewende en werkelijke beleidsdoelen naar voren; het voorgewende doel is het sluiten van een bondgenootschap tegen Frankrijk, terwijl het werkelijke beleidsdoel was om de keizer te dwingen zijn aandacht naar het Westen te richten. Naast deze taak had Hop nog een andere: hij moest de keizer verzekeren van “de constante genegentheyt van Haer Hoog Mogenden, om met hem te onderhouden een goede vriendschap ende correspondentie.”¹³⁰ Hop arriveerde in Wenen op 4 november 1688, waarna hij direct audiëntie aanvroeg bij de keizer (welke hem op 8 november verleend werd). Hop schreef over zijn ontvangst in zijn eerste brief van 11 november 1688, gericht aan de griffier van de Staten-Generaal, het volgende:

---

¹²⁴ Resolutie van de Staten-Generaal van 20 juni 1687, in: Eerste minuten van de Notulen van Junij 1687 (Nationaal Archief, Archief Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 427).

¹²⁵ Tex, *Jacob Hop* 85.

¹²⁶ Idem, 86.

¹²⁷ Idem, 89.

¹²⁸ G. von Antal en J.C.H. de Pater, *Weensche Gezantschapsberichten van 1670 tot 1720. Eerste deel: 1670-1697* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1929) 390.

¹²⁹ Tex, *Jacob Hop* 113.

¹³⁰ Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 1, 390.

[Dick ben] op een seer obligeante sywe ontfangen, [en] daernevens krachtelijck betuygt [van] het genoeg van Syne Keyserlyke Majesteyt in dese Haere Hoog Mogenden besendigh, soo ten respecte van de Turckse saecken als ten aensien van hetgeen by Vranckrijk nieuwelijx ondernomen is tegens Syne Keyserlyke Majesteyt, het Rijck ende den Staet van Haer Hoog Mogenden, waerover hoogstged. Syne Keyserlyke Majesteyt gesint was in de uytterste vertrouwelijckheyt met den Staet, desselfs soo naeuw geallieerde, te corresponderen.

[...]

[Syne Keyserlyke Majesteyt] wilden participeren aen de geluckige successen, die syne wapenen gedurende dese campagne hadden gehadt;¹³¹ dat Syne Majesteyt met Haer Hoog Mogenden wilde leven in de uytterste vertrouwelijckheyt en religieuselijck naekomen [van] de onderlinge tractaten, oock met deselve concernereren over 't geen in de jegenwoordige conjuncturen ten beste van het gemeen soude behoren te geschieden.¹³²

Hop stelde de Staten-Generaal hier meteen gerust; ondanks de gewaagde stap van Willem III was de keizer de Republiek nog steeds toegenegen, wat wel blijkt uit de woorden waarmee hij de band tussen het Oostenrijkse keizerrijk en de Republiek beschreef: “soo naeuw geallieerde”. Bovendien benadrukte de keizer met de Staten-Generaal te willen “leven in de uytterste vertrouwelijckheyt en religieuselijck naekomen [van] de onderlinge tractaten”. Daarnaast verklaarde de keizer bereid te zijn te onderhandelen over de Franse kwestie. Ondanks het feit dat de keizer de ‘Turckse saeck’ ook noemt, blijkt het uit zijn woorden dat hij zich wel degelijk bewust is van “hetgeen by Vranckrijk nieuwelijx ondernomen is tegens Syne Keyserlyke Majesteyt, het Rijck ende den Staet van Haer Hoog Mogenden”.

Eén van de Franse tactieken om een bondgenootschap tussen Engeland, de Republiek en het Oostenrijkse keizerrijk te voorkomen, was om een gerucht de wereld in te helpen dat Willem III een verbond van protestantse vorsten en prinsen tegen de katholieke kerk beoogde met zijn troonsbestijging. Als een reactie hierop stelden zij de keizer voor een alliantie te vormen tussen de ‘Huysen’ van Oostenrijk, Bourbon en Stuart. Dit kwam ook Hop ter ore en hij deed onmiddellijk zijn best dit gerucht over Willem III te ontcrachten bij de keizer. Kennelijk was Hop hierin succesvol, aangezien hij in zijn schrijven van 12 december 1688 verslag doet van de reactie van de keizer:

[De Keyser verclaerde] niet anders dan voor goet konde aensien de expeditie van Sijn Hoogheyt naer Engeland [...] en wat aengingh de religie, dat, gelijk den Keyser by al de werelt voor een goet Patholick wierde erkent, oock also niet konde werden ontveynst, dat Syne Majesteyt voor die religie, welke deselve de waere en de beste oordeelde, genagenthelyt hadde.¹³³

Hop beschreef verder nog hoe hij verschillende resoluties van de Staten-Generaal omtrent het vertrek van de prins naar Engeland aan de keizer heeft laten zien als bewijs dat de Franse beschuldigingen niet waar waren. Uiteindelijk wist hij de keizer te overtuigen, aangezien deze verklaarde “niet anders dan voor goet konde aensien de expeditie van Sijn Hoogheyt naer Engeland”. Daarnaast doorziet Leopold I dat de poging van Frankrijk tot een “verbintnisse

---

¹³¹ Hier wordt bedoeld op Willem III en de gebeurtenissen omtrent zijn troonsbestijging in Engeland.

¹³² Hop aan de Griffier der Staten-Generaal, 11 november 1688, in: Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 1, 391.

¹³³ Hop aan de Griffier der Staten-Generaal, 12 december 1688, in: Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 1, 400-402.

onder een uytterlycke schijn van interest van religie” zou leiden tot “verder uytbreydingh van het gesach van Vranckrijk”, iets wat zeker niet in het voordeel van zijn eigen rijk zou zijn.

Ondanks deze en andere perikelen aan het hof, verloor Hop zijn belangrijkste taak – het vormen van een alliantie tussen Engeland, de Republiek en het Oostenrijkse keizerrijk – niet uit het oog. Een aantal maanden na zijn aankomst aan het hof, het is dan eind februari 1689, beschreef Hop hoe de keizer voor het eerst uitspraken deed over de voor- en nadelen van een dergelijke ‘seer naeuwe alliantie’:

27 February 1689

Met dese neme ick de vryheyt Haer Hoog Mogenden de, soveel my mogelijk is, te relateren de ouvertures, my wegens de Keyser gedaen tot een seer naeuwe alliantie met den Staet, niet alleen gedurende den jegenwoordigen oorlogh¹³⁴, maer oock, naerdats hetselue door een vrede sal wesen getermineert, tot bevestiging en versekertheit van dieselue vrede, preamitterende te dien eynde, dat, by occasie van de seer heuglycke en spoedige successen van Sijn Hoogheits expeditie in Engelant onder diegene aen dit Hoff, die voor de gemene saecken meest sijn geporteert, reflectiën gevallen sijnde, dat Synne Keyserlyke Majesteyt, en gemener handt het Huys van Oostenrijk, een soo favorable conjuncture soude behoren waer te neemen, om door een goede verbintnisse, een tsamensettinge met den Staat en oock met Engelant de overmacht van Vranckrijk te bormeren [...] Synne Keyserlyke Majesteyt niet ongenegen scheen geworden te sijn van soodaenige naeuwer alliantie met Haer Hoog Mogenden aen te gaen.¹³⁵

Hop beschreef vervolgens hoe de keizer tot dan toe geen aandacht geschonken had aan de tegenstanders van een dergelijk verbond, maar hij waarschuwde dat er wel enige haast geboden is om dit verbond nu door te zetten, aangezien “men niet konde weten, wat naedere influentiën souden kunnen verwecken.” De onderhandelingen gingen voort en hoewel de godsdienstige bezwaren tegen het vormen van een alliantie overkomelijk waren volgens de keizer, weigerde hij voorlopig tot een alliantie over te gaan. Hop schreef op 27 februari 1690 aan Willem III dat de keizer formeel bezwaar had om “de eerste te sijn in het maecken van een alliantie met Engelant naer de nieuwe krooning”.¹³⁶ Hop was persoonlijk echter van mening, dat het bezwaar van de keizer tegen de alliantie vooral van financiële aard was. Uit het laatste deel van zijn brief van 27 februari 1690 valt dan ook te lezen hoe Engeland en de Republiek naar zijn mening de keizer toch over de streep zouden kunnen trekken:

Voorts is my oock door den heere Van Stratman niet duysterlyck getemoigneert en door den heer ambassadeur van Spagnen klaer uyt geseght, dat den Keyser, wiens financiën sooseer waren uytgeputt door den Turcksen oorloch, by het maecken van de voorschreven alliantie soude behoren te genieten eenige subsidiën, dat men wel tegemoet sach, dat den Staat daartoe niet soude wesen te disponeren, maer dat men in allen gevalle die van Engelant konde verwachtte, dewyle dat rijk soo lange buyten oorloch was geweest en met het doen van wat minder armatures, 't sy te water, 't sy te lande, het montant van die subsidiën voor den Keyser souden kunnen vinden, waervan ick dan my geobligeert gevonden hebbe Uwe Hoogheyt eerbiedelijck kennisse te geven.¹³⁷

Het bleek dus neer te komen op financiën: de keizer was best bereid om een alliantie met Engeland en de Republieken aan te gaan, wanneer zij een deel van de Oostenrijkse

¹³⁴ Het gaat hier om de *Glorious Revolution*.

¹³⁵ Hop aan de Griffier der Staten-Generaal, 27 februari 1689, Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 1, 418-419.

¹³⁶ Hop aan Willem III, 27 februari 1690, in: Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 1, 425.

¹³⁷ Idem, 426.

oorlogskosten zouden dragen: “by het maecken van de voorschreven alliantie soude behoren te genieten eenige subsidiën.” Er gingen nog een tweetal maanden voorbij waarin Hop zijn uiterste best deed een officiële alliantie tussen het Oostenrijkse Rijk en de Republiek bevestigd te krijgen. Het lukte hem uiteindelijk om op 5 mei 1689 een conferentie te organiseren over het onderwerp waarbij ‘de heeren Graeven van Konigseck ende Van Stratman’ – door de keizer persoonlijk als commissarissen hiertoe aangewezen – en Hop zelf aanwezig waren. In een brief aan de raadpensionaris van dezelfde datum beschreef Hop hoe hij tijdens deze vergadering “de gedachten en intentie van Haer Hoog Mogenden ten opsichte van de voorschreven te maecken alliantie” duidelijk gemaakt had en dat hij bovendien ook gewezen had op het feit dat ‘Syne Keyserlycke Majesteyt’ er verstandig aan zou doen “ten minsten 30.000 man boven syne guarnisoenen tegen Vranckrijck in het velt te houden”.¹³⁸ De conclusie van de graaf van Konigseck was dat “dese alliantie seer veel respect aen den Keyser soude toebrengen” en hij beloofde dat hij nog de volgende dag met een ‘finale resolutie’ van de keizers besluit zou komen. Dit werd uiteindelijk pas 8 mei, aangezien de keizer het de volgende dag te druk had met ‘devotie’ en hij de twee dagen erna op bezoek ging in Luxemburg. Uiteindelijk werd de Grote Alliantie op 12 mei 1689 werkelijkheid; Hop berichtte hierover aan de griffier der Staten-Generaal op 13 mei 1689.¹³⁹ Hop bleef hierna nog enige maanden ter plaatse om de nasleep van zaken af te handelen. Uiteindelijk vertrok hij eind juli vanuit Wenen en deed hij 10 augustus 1689 mondeling rapport van zijn gezantschap aan de Staten-Generaal.

4.1.3 Engeland (1689-1692)

Na zijn verslag aan de Staten-Generaal keerde Hop terug naar Amsterdam. Hij verbleef hier echter maar kort, want een week of zes later werd hij alweer opgeroepen door de Staten-Generaal, ditmaal om op missie naar Engeland te gaan. Willem III had zijn aanwezigheid verzocht aangezien hij graag Hops persoonlijke verslag over en inschatting van de situatie aan het Weense hof en de verschillende Duitse hoven wilde horen.¹⁴⁰ Op 19 september 1689 vertrok Hop naar Londen, hoewel zich daar op dat moment al een Nederlandse resident bevond: de heer Aernout van Citters (resident in Engeland van 1680 tot 1694). Het was dan ook de verwachting dat Hops gezantschap – hij werd wederom gestuurd als buitengewoon envoyé – van korte duur zou zijn. Het liep echter allemaal anders: Hop zou uiteindelijk 2,5 jaar in Engeland verblijven. Hier lagen meerdere oorzaken aan ten grondslag, maar de hoofdreden was het feit dat de nieuwe koning heel weinig tijd had om Hops verslag te horen. Desondanks wilde de koning Hop wel in Engeland (en dus bij de hand) houden, omdat hij prijs stelde op Hops kennis van zaken van de Republiek – in het bijzonder van Amsterdam – en de kennis die hij had opgedaan aan de Duitse hoven en het Weense hof.¹⁴¹ In een tijd waarin de nieuwe koning zijn macht nog aan het consolideren was, kwamen inlichtingen die Hop hem kon geven over (eventuele) bondgenoten zeer goed van pas. Bovendien had Hop in de loop der jaren goede contacten opgebouwd binnen zowel de Republiek als de eerder genoemde hoven, waarin de koning ook een eventueel nut zag. Dat Hop zich bewust was van het feit dat hij met name vanwege zijn kennis van zaken in Engeland was, bleek ook uit een brief van hem aan Heinsius van 17 februari 1690:

[Ⓢ]omme de eer te hebben van aanden koningh te mogen rapporteren de negociatien en andere zaken, welke mij respectievelijk toevertrouwd en voorgekomen waren in 't bekleeden van hare Hoog

¹³⁸ Hop aan Heinsius, 1 mei 1689, in: Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 1, 438-440.

¹³⁹ Hop aan de Griffier der Staten-Generaal, 13 mei 1689, in: Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 1, 440.

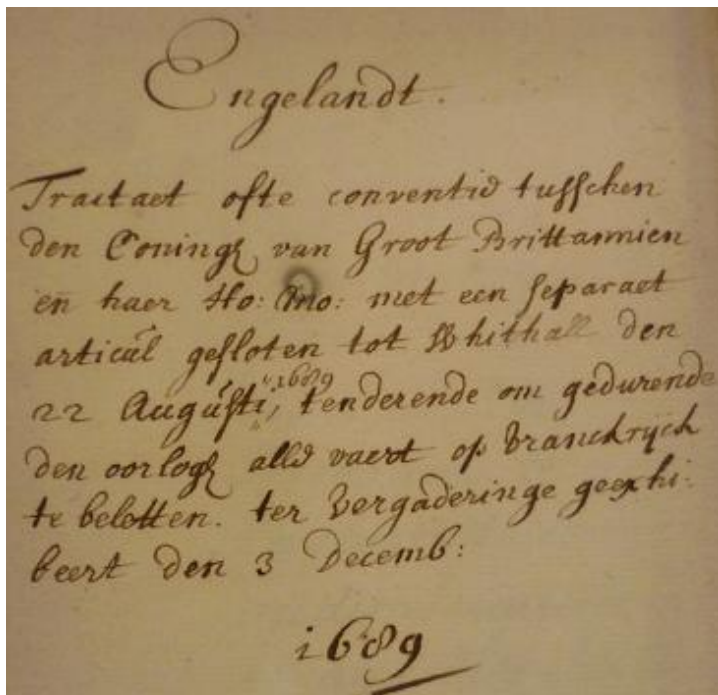
¹⁴⁰ Tex, *Jacob Hop* 147.

¹⁴¹ Idem, 149.

Mogenden successive bezandingen aan verscheide hoven in Duytslandt, en speciaal laatstelijk aan dat van Zijne Keyserlyke Majesteyt [...] Zo [informeer ik Zijne Majesteyt] van tijd tot tijd van mijne geringe verrigting en bevinding en [leeg ik] rapport af.¹⁴²

Uiteindelijk – hij was toen al zeven maanden in Engeland – kreeg Hop wat meer te doen. Hem werd opgedragen samen te werken met Aernout van Citters in alle diplomatieke zaken die voorkwamen. Bovendien liet de koning hem steeds regelmatig bij zich komen om brieven voor hem te schrijven. Hop zelf was hier niet echt tevreden over (“dat gantsch niet en is van mijn genie of speculatie”) en achtte een secretaris geschikter voor dit werk.¹⁴³

Ondertussen was op 22 augustus 1689 door een ander Hollands buitengewoon gezantschap (onder leiding van een diplomaat genaamd Witsen) en Engelse ministers een verdrag getekend waarin Engeland en de Republiek hun verbond tegen Frankrijk bevestigden.¹⁴⁴ Tevens werd hierin verklaard dat zij alle handel op Frankrijk, inclusief die van de neutrale staten, zouden verhinderen (zie figuur 7).¹⁴⁵

Figuur 7. Traktaat omtrent het bondgenootschap tussen de Republiek en Engeland en het handelsverbod op Frankrijk.

Dit was een opmerkelijke bepaling, want wat gaf hen het recht om te beslissen over handelsbetrekkingen van neutrale staten? Hier keert enigszins terug waar Christina I (zie paragraaf 3.1) al voor waarschuwde: de vernauwde betrekkingen tussen de Republiek en Engeland hadden inderdaad grote gevolgen voor de machtsbalans binnen Europa. Dit specifieke verdrag betekende enorme – nadelige – financiële gevolgen voor de betreffende neutrale staten (Zweden, Denemarken, Portugal en Hamburg). Deze staten waren dan ook niet van plan dit verdrag zo maar te honoreren. Zo verzocht Hamburg bijvoorbeeld om

¹⁴² Brief van Hop een Heinsius, 17 februari 1690, in: Register van de inkomende brieven en bijlagen uyt Frankrijk, Spagne, Engeland, Portugal, Italiën en Turkijen 1690 (Nationaal Archief Den Haag, Archief van de Staten-Generaal [1.01.02] inv. nr. 11193) f 220r.

¹⁴³ Tex, *Jacob Hop* 162.

¹⁴⁴ Akte van traktaat en separaat artikel te Whitehall gesloten tussen Willem van Oranje, koning van Engeland, en de Staten-Generaal inzake het beletten van alle vaert op Frankrijk gedurende de oorlog (Nationaal Archief Den Haag, Archief Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 12589.197).

¹⁴⁵ *Ibidem*.

uitzondering van deze maatregel, omdat de handel van de staat afhing van de handel met Frankrijk; wanneer deze handel hen ontzegd zou worden, vreesden zij de rijkslasten (van het Heilige Roomse Rijk) niet meer te kunnen opbrengen.¹⁴⁶ Ook Zweden protesteerde, omdat het land vreesde dat de Franse handel zich naar Altona zou verplaatsen. Denemarken weigerde ronduit om gevolg te geven aan de bepalingen van het verdrag, wat de onderhandelingen over de bevestiging van het preliminair handelstraktaat tussen de Republiek en Denemarken (zie paragraaf 4.1.1) er niet makkelijker op maakte. Het was enkel door het overwicht van Engeland en de Republiek tezamen dat de neutrale staten uiteindelijk geen andere keus hadden dan zich bij het verdrag neer te leggen.¹⁴⁷ Het kwam de internationale verstandhouding echter niet te goede. Toch bleek er ook een kleine groep te zijn die financieel voordeel behaalde aan de beperkingen op de Europese handel met Frankrijk, namelijk: de Franse vluchtelingen.¹⁴⁸ Zij hadden zich tegen het einde van de 17^e eeuw door heel Europa verspreid en waren nu de enigen die Franse goederen en waren konden vervaardigen waarop geen verbod was. Gevolg was dat hun handel een vlucht nam. Uit de bovenstaande situatie blijkt duidelijk dat financiële kwesties – in dit geval handel en rijkslasten – een enorm struikelblok konden vormen binnen de Europese internationale betrekkingen; zij konden zelfs een andere diplomatieke strategie noodzakelijk maken.

Financieel gezien had het bondgenootschap met Engeland overigens ook veel gevolgen voor de Republiek zelf. De nieuwe koning moest namelijk regelmatig zijn toevlucht nemen tot leningen in de Republiek, omdat het Engelse parlement weigerde leningen toe te zeggen.¹⁴⁹ Binnen de Staten-Generaal werd er bij resolutie bepaald of – en zo ja, hoeveel – Willem III kon lenen. Dit ging allemaal in het grootste geheim, zoals blijkt uit de transcriptie van een resolutie die het gevolg was van een bezoek van Willem III, gedateerd 11 mei 1691:

Den Heer Raedt-Pensionaris Heinsius heeft aan de Heeren haar Hoogh Mogenden Gedeputeerden tot de buytenlantsche saken voorgedragen, dat Zijne Majesteyt den Coningh van Groot Brittanien voor Zijn vertreck van hier hem Heere Raet-Pensionaris hadde bekent gemaect, dat een sake die de uyterste secretesse vereyschte soude kunnen voorkomen, waerin Zijne Majesteyt nodigh soude hebben eenige penningen te employeren, ende hadde versocht dat den Ontfanger-Generael Van Ellemeet mochte werde geauthoriseert, om uyt het Engelsche gelt t' sijnen Comptoire berustende een somme van hondert en dertigh duysent Rijxdaelders, daertoe aen Zijne Majesteyt verstrecken, dat de voorschreven sake tegenwoordigh sodanig was gematureert, dat tegens den laesten Mey de voorschreven sommes oude werden gerequireert. Waerop gedelibereert sijnde is goetgevonden, ende verstaen, dat den Ontfanger-Generael De Jonge van Ellemeet sal werden gelast, ende geauthoriseert soo als deselve gelast, om de voorschreven somme van hondert en dertigh duysent Rijxdaelders tegens het laest van Mey gereet te houden, ende deselve aen Hoogstgedachte Zijne Majesteyt, ofte desselffs ordre hebbende tegens behoortijcke quitantie uyt te geven, sullende de voorschreven somme naderhandt door meer Hoogged. Zijne Majesteyt wederom werden gerembourseert, ende den Ontfanger-Generael in allen gevalle gedechargeert.

[...]

¹⁴⁶ Tex, *Jacob Hop* 164.

¹⁴⁷ *Idem*, 166.

¹⁴⁸ *Idem*, 170.

¹⁴⁹ Schöffner, 'Het grote waagstuk' 27.

*Den Inhoud van de bovenstaende resolutie aen mij voldoen met twee Prediet-brieven van den Baron De Suasso. Actum Hage den 17en Mey 1691.*¹⁵⁰

Voor het lenen van grote sommen geld aan Willem III kreeg de Republiek ‘sufficante taillijs’ ofwel *Exchequer Bills*; deze dienden tot onderpand. De hoofdreden waarom Willem III gedwongen was geld te lenen, was om de Britse krijgsmacht te kunnen betalen. De hierboven omschreven vorm van lening was echter niet de enige manier waarop de Engelsen leningen afsloten in de Republiek: zo nam bijvoorbeeld de Engelse bank in 1695 tweemaal een som van 2 miljoen gulden op ten behoeve van de Britse krijgsmacht.¹⁵¹ In de vergadering van de Staten-Generaal van 7 september 1695 waarin de eerste lening besproken wordt, blijkt dat het onderpand van ‘sufficante taillijs’ overgedragen werd aan de Nederlandse ambassadeur in Londen. Rente werd daarentegen elke zes maanden in de Republiek betaald:

*‘Dat [den ontfanger Generael Van Ellemeet] bovendien van Zijne Majesteyt van Groot Brittanien geobstueert hadden desselffs aggregatie en approbatie, mitsgaders ordre aenden raden commissarissen van sijne Majesteyts Thesaurije in de Nederlanden, omme van ses tot ses maenden den interest ten comptoire Generael van Ontfanger Ellemeet precise te fourneren.*¹⁵²

Wat hier vooral opvalt is dat de taken van de Nederlandse diplomaat in Engeland steeds meer financieel van aard waren dankzij de Engelse leningen. Dit is van belang, omdat het laat zien hoe financiële kwesties een grotere invloed konden krijgen op diplomatieke besluiten die aangaande Engeland genomen moesten worden. Dit is terug te zien in het takenpakket van de Republikeinse ambassadeur in Engeland; zijn voornaamste taak werd het zorg dragen voor de overmaking van het Engelse geld terug naar de Republiek. Te dien einde werden zogenaamde *verbandbrieven* (waarborgen voor de geldschietters) opgesteld die door de resident moesten worden bewaard en later, bij de terugbetaling van de voorgeschoten som, moesten worden uitgewisseld, zoals blijkt uit de transcriptie van een gedeelte van zo’n verbandbrief:

*‘Dat de hiervoor gemelte twee en een half millioen Taillis door Onsen Ambassadeur in Engeland tot versekering van dese schuld sullen werden bewaert en ingehouden en des noods - verkocht en te gelde gemaect.*¹⁵³

Uiteindelijk was Hops missie naar Engeland van minder betekenis dan men op voorhand gedacht had. Hij correspondeerde met raadpensionaris Heinsius over handelsbelangen en adviseerde de Engelse koning slechts sporadisch. Zijn rol was dan ook niet zozeer die van diplomaat geweest, maar meer die van berichtgever en raadsman. Over de buitenlandse politiek wisselden Heinsius en Willem III meer direct met elkaar van gedachten. Toch hebben de brieven van Hop ook in deze paragraaf weer een aantal interessante inzichten opgeleverd op hoe financiële kwesties een rol konden spelen in de vorming van de buitenlandse politiek. Jacob Hop keerde uiteindelijk in maart 1692 terug naar de Republiek, om in oktober van datzelfde jaar alweer op zijn volgende missie gestuurd te worden.

---

¹⁵⁰ Vreede, *Inleiding*, bijlage 32, 138.

¹⁵¹ Stukken betreffende de lening ten bedrage van twee miljoen gulden door de Staten-Generaal aan Engeland verstrekt in 1695 (Nationaal Archief Den Haag, Archief van de Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 12589.213 & 12589.214).

¹⁵² Notulen van 7 september 1695, in: Eerste Minuten van de Notulen van September 1695 (Nationaal Archief Den Haag, Archief van de Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 526).

¹⁵³ Vreede, *Inleiding* 305.

4.1.4 Kopenhagen en de kleinere Duitse hoven (1692-1696)

Hops volgende missie was een bijzondere en had wederom te maken met Denemarken. Willem III had in 1692 zeventuizend Denen in dienst in zijn leger (dat zich op dat moment in de Republiek bevond als gevolg van de Negenjarige Oorlog (1688-1697) tegen Frankrijk) en hij zou graag zien dat hier nog 5000 man bij zouden komen. De diplomatieke betrekkingen met Denemarken waren echter nog altijd instabiel op hun best en bovendien moest het preliminair traktaat dat Hop in 1688 verkregen had nog altijd vervangen worden. De Republiek had inmiddels een resident in Kopenhagen: Robert Goes. Hij was naar Kopenhagen gezonden om de onderhandelingen over het toltraktaat af te handelen maar was ongekwalificeerd om onderhandelingen omtrent de krijgsmacht uit te voeren.¹⁵⁴ Zodoende werd Hop wederom als buitengewoon diplomaat op missie gestuurd op 9 oktober 1692. Bijzonder aan deze missie was dat hij reisde met een volmacht van zowel Engeland als de Republiek. Met andere woorden: hij representeerde beide landen:

*'Ordre aen den Heere Hop, om uyt den naem van den Staet hetselve te handelen als uyt den naem van den Coningh van Groot Brittanien, in 't regard van nader engagements, overlaten van troupes ende verbot van commercie met Frankrijk'*¹⁵⁵

Al snel na Hops aankomst op 11 november 1692 bleek Denemarken open te staan voor onderhandelingen. Het land was bereid 5000 man beschikbaar stellen voor het leger van de Engelse koning en daarnaast bood Denemarken aan de bondgenoten (Engeland en de Republiek) te hulp te komen wanneer zij aangevallen werden door Frankrijk: voor dit doel zouden ze 16.000 man en 25 oorlogsschepen krijgsvaardig houden.¹⁵⁶ In ruil voor deze toezeggingen verlangden zij een subsidie van 300.000 rijksdaalders per jaar, waarvan de helft direct betaald zou moeten worden. Hop kreeg van Heinsius te horen dat de Republiek wel wat zag in deze regeling, mits er eerst een aantal aanpassingen in doorgevoerd zouden worden. Het voorstel wat Hop vervolgens door moest geven aan de Deense vorst was het volgende: hij moet proberen minimaal 5000 man of zo mogelijk nog meer te regelen, het leger van Denemarken moest de bondgenoten ook te hulp schieten wanneer zij aangevallen werden door een andere vijand dan Frankrijk, alle handel met Frankrijk moest per direct gestopt worden. De bondgenoten zouden Denemarken in ruil hiervoor een subsidie van 200.000 rijksdaalders per jaar betalen, waarvan de helft betaald zou worden zodra de 5000 man richting Engeland zouden vertrekken.¹⁵⁷ Heinsius benadrukte bovendien dat Hop vooral geen *aanritsgelden* (omkoopsommen) mocht betalen om dit alles te verwezenlijken: alles moest gerealiseerd worden binnen de subsidie van 200.000 rijksdaalders per jaar. De onderhandelingen die volgden waren zeker niet gemakkelijk, vooral omdat Denemarken het idee had dat de bondgenoten erg verlegen zaten om Deense hulp. Zodoende probeerden zij hun eisen steeds naar boven toe bij te stellen. Uiteindelijk kwamen de partijen tot een wankel overeenstemming, waarbij duidelijk was dat het financiële aspect de doorslag had gegeven. Zonder de 200.000 rijksdaalders zouden de onderhandelingen hoogstwaarschijnlijk muurvast hebben komen te zitten. Uit dit voorbeeld valt dan ook af te leiden dat het niet abnormaal was om goede buitenlandse betrekkingen tot op zekere hoogte af te kopen.

Nadat Hop in maart 1693 vertrok vanuit Kopenhagen, keerde hij nog niet direct terug naar de Republiek maar maakte hij een omweg: één voor één deed hij de hoven van Hamburg, Hannover, Celle en Wolfenbützel aan. Er was een conflict ontstaan tussen Hannover en

---

¹⁵⁴ Tex, *Jacob Hop* 183.

¹⁵⁵ Notulen van 2 januari 1693, in: Geresumeerde minuten van de secrete-resoluties van de Staten-Generaal Januari 1693 (Nationaal Archief Den Haag, Archief van de Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 4061).

¹⁵⁶ Tex, *Jacob Hop* 184.

¹⁵⁷ Idem, 185.

Wolfenbittel, dat Engeland en de Republiek het liefst met een minnelijke schikking geregeld zagen. Hoewel Hop dacht dat hij daar redelijk in geslaagd was, en hij in juni 1693 weer terugkeerde in Amsterdam, werd hij toch op 3 augustus 1693 wederom teruggestuurd naar Hamburg om het weer opgelaaide conflict in de kiem te smoren.¹⁵⁸ Uiteindelijk kwam hij in november 1693 wederom thuis in Amsterdam, waar hij de volgende drie jaren zou verblijven. Er is niet veel bekend over wat Hop gedurende deze periode deed in Amsterdam, maar wel is zeker dat hij in 1696 tot schepen werd verkozen. Toch betekende dit niet het einde voor zijn carrière als diplomaat voor de Republiek: in 1697 reisde hij nog tweemaal af naar de kleinere Duitse hoven en in september 1698 werd hij wederom op een grote missie gestuurd.

4.1.5 Wenen (1698-1700)

De Vrede van Rijswijk (1697), die een einde maakte aan de Negenjarige Oorlog tussen Frankrijk en de Grote Alliantie (bestaande uit de Republiek, Engeland, het Heilige Roomse Rijk en Spanje),¹⁵⁹ was feitelijk weinig meer dan een wapenstilstand en de Republiek achtte de Franse dreiging nog steeds zeer reëel. Gebeurtenissen die uiteindelijk zouden leiden tot de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) vroegen om een betrouwbare diplomaat op wat waarschijnlijk een sleutelpositie zou worden bij het onderhandelen over een oplossing van de kwestie: het hof in Wenen. Jacob Hop, de onderhandelingen in Wenen omtrent de eerste Grote Alliantie succesvol afgehandeld hebbende, was de meest logische kandidaat hiervoor. In een resolutie van 1 april 1698 verzochten de Staten-Generaal Hop zich beschikbaar te stellen, nadat Leopold I te kennen had gegeven dat hij de aanstelling van Hop als diplomaat zou goedkeuren.¹⁶⁰ Na overleg tussen raadpensionaris Heinsius en koning Willem III werd er besloten dat Hop zo spoedig mogelijk zou vertrekken:

*'It will be necessary to hasten Mr. Hop's journey to Vienna. I am at a loss whom to send thither, but were Hop there, it would be enough for the present.'*¹⁶¹

Hops voornaamste taken waren ten eerste om zien te komen tot een garantie van de Vrede van Rijswijk en ten tweede moest hij zijn oren en ogen openhouden voor informatie aangaande de Spaanse successiekwestie en “in de meeste secretesse overschryven, hetgene hem deswegen sal voorkomen”.¹⁶² Hij mocht over de kwestie alleen berichten aan Willem III of raadpensionaris Heinsius, maar niet direct aan de Staten-Generaal.¹⁶³ Al snel berichtte hij Willem III dat hij de keizer verzekerd had dat zowel de Staten-Generaal als Willem III “uytersten geïnteresseert sijn in de bestendicheyt van [de jongst geslotene vrede tot Rijswijk].”¹⁶⁴ Daarnaast beschreef Hop dat er door de verschillende aanwezige diplomaten veel gesproken werd over het verstevigen van bondgenootschappen en de steeds dringender kwestie van de Spaanse opvolging. Een conferentie om hierover van gedachten te wisselen was uitgesteld tot na de aankomst van Hop, omdat, in de woorden van Hop zelf:

*'De Keyser [...] goetgevonden hadde de initiale deliberatiën daerover wyt te stellen, totdat ick allhier soude wesen gearriveert, omdat Synne Majesteit geern soude wesen geïnformeeert van de gedachten van Uwe Majesteit en van den Staet.'*¹⁶⁵

¹⁵⁸ Tex, *Jacob Hop* 203.

¹⁵⁹ J. I. Israel, *De Republiek 1477-1806* (Franeker: Uitgeverij Van Wijnen, 1996) 819.

¹⁶⁰ Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 2, 1; Tex, *Jacob Hop* 219.

¹⁶¹ Willem III aan Heinsius, 8 april 1698, in: Tex, *Jacob Hop* 219, noot 1.

¹⁶² Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 2, 2.

¹⁶³ In Hops berichten aan de Staten-Generaal ontbreken dan ook gegevens over de Spaanse successie. Zijn berichten hierover zijn terug te vinden in brieven aan raadpensionaris Heinsius en Willem III.

¹⁶⁴ Hop aan Willem III, 13 september 1698, in: Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 2, 3.

¹⁶⁵ Idem, 6-7.

Hieruit blijkt dat, hoewel de economische groei van de Republiek tanende was, de financiële en politieke macht van de staat er niet minder om was. De Republiek had rond 1700 dan ook nog steeds een zeker internationaal aanzien en was ook nog steeds van belang binnen de Europese *balance of power*. Ondertussen viel het Hop niet mee om de Vrede van Rijswijk bevestigd te zien zonder daarbij tegelijkertijd uitlatingen te doen omtrent het standpunt van de Republiek wat betreft de Spaanse successie kwestie:

*'Te Weenen [soude] apparent niet gedisponeert werden gevonden tot de garantie van de vrede, tensy daermevens en tegelyck het point van de successie van Spaigne soude werde gereguleert. [...] De saken van de wereld souden niet op onse deliberatiën wachten.*¹⁶⁶

In dit schrijven waarschuwt Hop de Staten-Generaal dat, ook al zouden zij het liever anders zien, het wel eens onmogelijk zou blijken te zijn te onderhandelen over de Vrede van Rijswijk zonder tegelijkertijd toezeggingen te doen omtrent de Spaanse successie kwestie. Een secrete resolutie van 6 mei 1700 maakte voor Hop een einde aan deze lastige situatie. De Republiek had, in navolging van Engeland, het verdrag over de Spaanse successiekwestie ondertekend. In het verdrag was een oplossing opgetekend voor het geval Karel II zonder erfgenaam zou overlijden. Hop ontving hiervan een afschrift en vanaf dat moment begon de Staten-Generaal zich rechtstreeks tot hem te wenden over de kwestie. Hop werd opgedragen de Keizer tot toetreding aan het verdrag over te halen, iets wat hij vermeldde in zijn allereerste brief omtrent de Spaanse successie aan de Staten-Generaal:

15 mei 1700

*'Ick ontving gisterenavont laet [...] secreet aenschryven en resolutie van den 6 deser maent, tot bylage hebbende copie van het tractaet, tusschen de Coningen van Groot-Brittaigne en van Franckrijk, mitsgaders Haer Hoog Mogenden jongst gesloten, tot conservatie van de vrede, indien de Coning van Spaigne sonder kinderen mocht comen te overlyden, mitsgaders van het separaet articul van dien, met ordre, om [...] den Keyser te inviteren, om mede daerin te treden.*¹⁶⁷

Het gesloten verdrag bleek echter alles behalve goed te vallen bij de keizer. De stemming in Wenen verbitterde en Leopold I wilde eerst weten wat de Spaanse koning van het verdrag vond voordat hij daar zelf een uitspraak over zou doen. Uiteindelijk besloot de keizer op 6 oktober 1700 dat hij het verdrag niet zou ondertekenen, maar dat hij wel zou streven naar “conservatie van de algemeene rust en vrede om die bestendig te mogen sien.”¹⁶⁸ Hop had ondertussen te kennen gegeven dat hij graag terug zou keren naar de Republiek om zijn ambt van thesaurier-generaal weer op zich te nemen. Hij kreeg hiervoor toestemming en bracht op 30 oktober 1700 verslag uit van zijn tijd in Wenen voor de Staten-Generaal. Twee dagen later overleed de Spaanse koning Karel II, waarbij hij in zijn testament alle Spaanse bezittingen naliet aan Filips van Anjou, kleinzoon van Lodewijk XIV. Eén van de meest gevreesde mogelijkheden was werkelijkheid geworden: de politieke eenheid van de Franse en Spaanse kroon. Dit zou catastrofale gevolgen hebben voor de *balance of power* binnen Europa. De Staten-Generaal achtten het noodzakelijk de nu vacante gezantschapspost in Wenen onmiddellijk weer te bezetten, omdat Wenen gezien de macht van de keizer een sleutelpositie

¹⁶⁶ Hop aan Willem III, 20 september 1698, in: Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 2, 7.

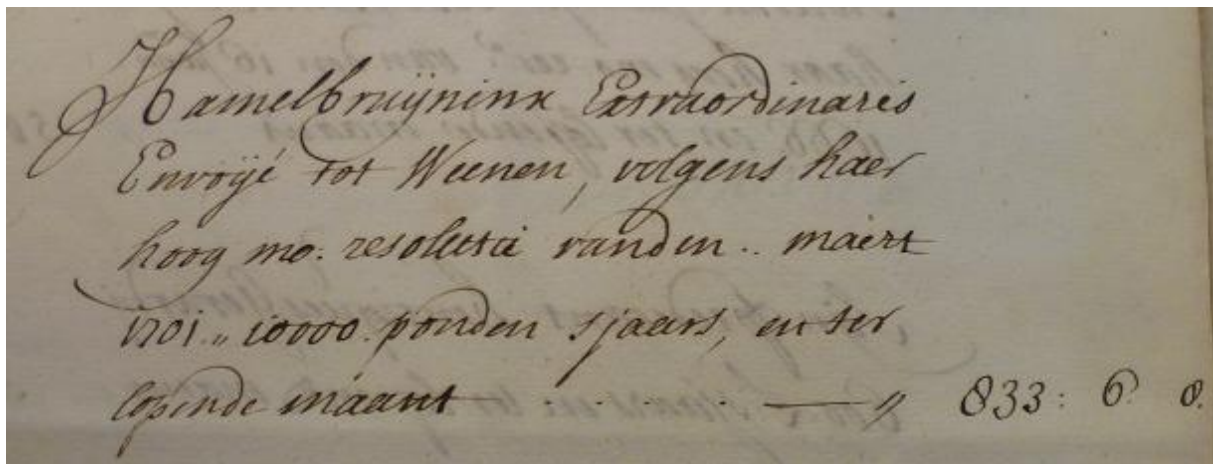
¹⁶⁷ Hop aan de Griffier der Staten-Generaal, 15 mei 1700, in: Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 2, 153-154.

¹⁶⁸ Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 2, 172-173.

zou gaan vormen in de aankomende tijd. Jacob Johan Hamel Bruyninx werd bij resolutie van 13 november 1700 als residerend envoyé naar Wenen gezonden.

4.2 Jacob Johan Hamel Bruyninx

Bruyninx was een logische keus als opvolger van Hop. Hij was al eerder in Wenen geweest (als secretaris van een diplomaat genaamd Van Heemskerck), had aan de onderhandelingen omtrent de Vrede van Rijswijk (1697) deelgenomen en was als diplomaat naar Parijs en Berlijn gezonden. Zoals gezegd werden diplomaten betaald door de Staten-Generaal en niet langer onderhouden op kosten van het gastland. Bruyninx ontving een toelage van 833 gulden, 6 stuivers en 8 schellingen per jaar (zie Appendix B voor een volledig overzicht van de Staet van Oorlogh van 1713).¹⁶⁹

A photograph of a handwritten document in Dutch, likely an entry from the 'Staet van Oorlogh van 1713'. The text is written in a cursive script and reads: 'Hamel Bruyninx Extraordinaris Envoyé tot Wenen, volgens haer Hoog mo. resolutie vanden maer 1701. 10000 ponden jaers, en ter lopende maent ... 833: 6: 8.' The document is aged and shows some wear.

Figuur 8. Inschrijving van diplomaat Hamel Bruyninx in de Staet van Oorlogh van 1713.

Na zijn aankomst in Wenen op 29 november 1700 schreef hij onmiddellijk over de verwarring die het testament van de Spaanse koning in Wenen veroorzaakt had: ‘dit Hoff is in eene groote perplexiteyt en consternatie over het testament van den Coning van Spagne’.¹⁷⁰ Op 3 januari 1701 ontving Bruyninx zijn instructies, waarin stond dat hij de keizer de toegenegenheid van de Republiek moest betuigen, dat hij de gang van zaken aan het hof scherp in de gaten moest houden en dit tegen moest gaan zodra er ten nadele van de Republiek gehandeld werd. In dit geval moest hij de Staten-Generaal hier ook onmiddellijk van op de hoogte stellen. Meer in het algemeen moest hij trachten om in de Nederlandse handel te bevorderen, ervoor zorgen dat Westfaalse en andere vredestraktaten niet geschonden werden en tot slot moest hij goede correspondentie onderhouden met andere diplomaten, vooral met die van Engeland.¹⁷¹

Terwijl de uitvaart van Karel II nog in volle gang was, werd aan het Weense hof beraadslaagd hoe men de Spaanse erfenis, ondanks het testament, voor het Habsburgse Huis kon behouden. Ondanks de slechte financiële situatie (de schuld van de keizer werd op 18 of zelfs 22 miljoen gulden geschat)¹⁷² werd er in Wenen tot nieuwe troepenwerving besloten. Tegelijkertijd werd er met ongeduld uitgekeken naar berichten uit Engeland en de Republiek wat betreft hun houding tegenover Frankrijk. Op 15 januari 1701 besloten de Staten-Generaal bij secrete resolutie dat de Republiek bereid was tot onderhandelingen, maar niets positiefs

¹⁶⁹ Staet van Oorlogh voor de secretarie van de Edele Mogende Heeren Raden van State der Vereenichde Nederlanden over den Jare 1713 (Nationaal Archief Den Haag, Archief Raad van State [1.01.19] inv. nr. 1310).

¹⁷⁰ Hamel Bruyninx aan de Griffier der Staten-Generaal, 1 december 1700, in: Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 2, 174.

¹⁷¹ Von Antal en De Pater, *Weensche Gezantschapsberichten*, 2, 174.

¹⁷² Idem, 178.

konden beloven wat betreft acties. Toen echter in de loop van 1701 Franse troepen de zuidelijke Nederlanden binnentrokken – waardoor er nu niet langer een buffer was tussen Frankrijk en de Republiek – besloot men op 2 maart 1701 actief bondgenoten tegen Frankrijk te gaan zoeken. Het oprukken van het Franse leger richting het noorden had potentiële financiële gevolgen voor de Hollandse handelssteden, aangezien de Republiek geen mogelijkheden en geen middelen meer had om de beperkingen op de handel over de Schelde te handhaven (zie paragraaf 1.1).¹⁷³ Er was nog wel enige vrees dat de dood van de Engelse koning Willem III op 8 maart 1702 verandering zou brengen in de politieke constellatie, maar dit werd weggenomen door het besluit van de Staten-Generaal om aangedane verdragen na te komen en de oorlog met kracht voort te zetten.¹⁷⁴ Uiteindelijk verklaarde de Republiek in mei 1702 (in bondgenootschap met Engeland, het Heilige Roomse Rijk en Pruisen) de oorlog aan Frankrijk en haar bondgenoot, het Bourbonse Spanje.¹⁷⁵ Direct na de oorlogsverklaring trachtten de geallieerden zoveel mogelijk andere staten en vorsten voor zich te winnen. Alle mogelijke middelen werden ingezet en niets werd geschuwd. Dit blijkt wel uit hoe de geallieerden direct en indirect probeerden de steun van Pruisen aan zich te verbinden. Deze steun was van groot belang, aangezien Pruisen over de grootste troepenmacht van het Duitse Rijk beschikte. Het feit dat de koning van Pruisen zijn recht wilde doen gelden op een deel van de erfenis van Willem III werd dan ook zonder bezwaar uitgebuit. Toen hij steun voor deze claim zocht aan het Weense hof werd deze hem zonder bezwaar verleend, zoals blijkt uit de brief van Bruyninx van 21 juni 1702:

*'My is uyt ordre van Synne Keyserlyke Majesteyt versogt Haer Hoog Mogenden op 't allerkragtigste te willen versoecken, dat deselve mogten gelieven de pretensie van den Coning van Druyssen op de erfensse van Synne Conincklyke Majesteyt van Groot-Brittanniën sodaenig te manieëren, dat daeromtrent alle het meest mogelyke genoegten aen Synne Conincklyke Majesteyt moge gegeven werden, opdat deselve in goet humeur ende in deselve favorable dispositiën voor het gemeene best geconserveert mogte blyven. [...] Dat de accessie van den Coning van Druyssen tot de Grootte Alliantie [...] van dese kant alle mogelyke faciliteyt toegebracht moge werden, opdat hoogstgedachte Conincklyke Majesteyt daerdoor soveel te meer gebonden ende aen de gemeene saeck verknogt mogte werden.'*¹⁷⁶

De kans op een potentieel financieel interessante erfenis bleek de koning van Pruisen over de streep te trekken. Het citaat geeft dan ook mooi weer hoe een financiële motivatie een uitstekende manier was om een eventueel aarzelende staat ertoe te brengen haar steun te verlengen, wanneer reguliere diplomatieke middelen niet toereikend waren.

Vanwege de slechte financiële staat van het Heilige Roomse Rijk, was Leopold I gedwongen geld te lenen om de oorlog te kunnen financieren. Een logische crediteur was de Republiek, waar Amsterdam na de val van Antwerpen in 1585 het financiële centrum van Europa was geworden. Inwoners van de Republiek begonnen zich te specialiseren in het verstrekken van bankdiensten en tegen de tweede helft van de 17^e eeuw kende de Amsterdamse kapitaalmarkt hoogstaande technieken voor onderhandelingen.¹⁷⁷ Dankzij deze technieken – en omdat Amsterdam de laagste rentepercentages in heel Europa kende, geld

¹⁷³ Israel, *De Republiek* 1071.

¹⁷⁴ Von Antal en De Pater, *Weensche gezantschapsberichten*, 2, 224.

¹⁷⁵ Israel, *De Republiek* 1070.

¹⁷⁶ Bruyninx aan de Griffier der Staten-Generaal, 21 juni 1702, in: Von Antal en De Pater, *Weensche gezantschapsberichten*, 2, 228.

¹⁷⁷ Kindleberger, C.P., *A Financial History of Western Europe* (Oxford: Oxford University Press, 1993) 209.

was er goedkoop – ontwikkelde de stad zich als het Europese centrum van leningen.¹⁷⁸ Inderdaad had ook de keizer een lening van 200 miljoen gulden afgesloten in de Republiek. Bruyninx beschreef hoe een zekere baron Pechman naar Den Haag werd gezonden om de lening af te sluiten:

*'Desen gaet af by occasie van een courier, dewelcke de Keyserlyke Kamer van Finantie op ordre van Synne Keyserlyke Majesteyt aan den heere Grave van Goessen afsend op 't subject van Haer Hoog Mogenden guarantee over de negotiatie van twee millioenen guldens Hollands [een courier], dewelcke den heere Baron van Pechman voor eenige maanden in Holland op een fonds, deels van koper in Hongaryen ende deels van quicksilver in Transilvaniën, gesolliciteert heeft.'*¹⁷⁹

Wat hier opvalt, is dat het de Staten-Generaal waren, niet de keizer, die garant stonden voor de lening. Uit dezelfde brief blijkt echter dat de Staten-Generaal niet erg happig waren op het garant staan voor deze schuld, iets wat aan het Weense hof aldus Bruyninx niet begrepen werd. Uiteindelijk gingen de Staten-Generaal toch overstag en stonden garant voor de lening. Deze beslissing werd deels ondersteund door een financiële motivatie: de keizer zou rente over de lening moeten betalen. Echter – hoewel de eventuele rente interessant was – er was meer nodig om de Staten-Generaal over de streep te trekken. Het was namelijk in het grootste belang van een succesvolle oorlogsvoering dat de lening doorgang zou vinden, wat alleen zou gebeuren als de Staten-Generaal garant stonden. De combinatie van financiële en internationale belangen bleek uiteindelijk genoeg te zijn om de lening doorgang te laten vinden. Soms hadden financiën dus niet alleen invloed op diplomatie, het omgekeerde kon ook het geval zijn.

Tegen 1709 begon er bij alle partijen een oorlogsmoeheid op te treden. Daar kwam nog eens bij dat voor de tweede keer in vrij korte tijd – keizer Leopold I was gestorven in 1705 – de nieuwe Oostenrijkse keizer, Jozef I, overleed in 1711. Hij werd opgevolgd door zijn broer, Karel VI (1711-1740). Voor de Republiek kwam er uiteindelijk een einde aan de Spaanse successieoorlog met de Vrede van Utrecht, getekend op 11 april 1713. Het hoofddoel van de Grote Alliantie werd bereikt toen er overeengekomen werd dat Filips V, hoewel hij koning mocht blijven van Spanje, uit de lijn van de Franse troonopvolging werd geschrapt. Het Heilige Roomse Rijk kreeg de Zuidelijke Nederlanden en enkele Spaanse gebieden in Italië. De Vrede van Utrecht markeerde twee dingen: ten eerste was de *balance of power* voor het eerst officieel erkend door veel Europese machten en ten tweede was dit het moment waarop de Republiek voor het laatst een *major player* was binnen de Europese machtsverhoudingen.

---

¹⁷⁸ 't Hart e.a., *A financial history* 18.

¹⁷⁹ Bruyninx aan de Griffier der Staten-Generaal, 12 januari 1703, in: Von Antal en De Pater, *Weensche gezantschapsberichten*, 2, 250.

5. Conclusie

Pecunia en politiek. Dat de twee veel met elkaar te maken hebben is in de loop van dit onderzoek wel duidelijk geworden. Bij het bestuderen van de buitenlandse politiek van de Republiek was de periode 1688-1713 bij uitstek geschikt om het verband tussen financiële kwesties en de vorming van de buitenlandse politiek te onderzoeken. Dit had meerdere redenen, waaronder het feit dat het de periode was waarin internationale gebeurtenissen zich op grotere schaal afspeelden dan ooit tevoren. Eén van de gevolgen hiervan was dat het onderhouden van goede buitenlandse betrekkingen steeds belangrijker werd. Over het algemeen overheerste tijdens deze periode in de Republiek de *raison d'état* politiek (gericht op het behouden van de vrede en de *balance of power* in Europa): een direct gevolg van de economische voordelen die het behouden van de status quo met zich meebracht. Toch zijn er tijdens dit onderzoek nog twee andere beleidsdoelen naar voren gekomen, namelijk het ondersteunen van religieuze bondgenoten en het nastreven van financiële belangen. Gevolg hiervan is dat er in sommige van de hierboven besproken diplomatieke situaties een duidelijk verschil tussen voorgewende en werkelijke beleidsdoelen duidelijk werd. Welk beleidsdoel er echter ook nagestreefd werd, dit onderzoek heeft uitgewezen hoe diplomatie steeds belangrijker werd binnen het Europese machtstelsel. Geld werd op verschillende manieren een belangrijke factor in de vorming van de buitenlandse politiek van de Republiek. Maar, om terug te keren naar de vraag waarmee dit onderzoek van start ging, welke rol konden financiële kwesties nu precies spelen in deze vorming?

Over het algemeen kwam naar voren dat geld belangrijk was voor het behouden van de internationale positie van de Republiek binnen Europa: de bank van Amsterdam was Europa's beste bron van goedkoop krediet en commerciële informatie en het geld dat hierdoor aangetrokken werd naar de Republiek zorgde voor een belangrijk deel voor de economische voorspoed in de Gouden Eeuw. Zoals besproken stelde het netwerk van informatie dat zich rond Amsterdam centreerde de Republiek bovendien in staat om politieke en commerciële concurrenten in Europa en Azië voor te blijven. Hoewel het hoogtepunt van de Gouden Eeuw inmiddels al voorbij was, kende de Republiek ook in de onderzoeksperiode nog steeds een goede reputatie op het gebied van financiële leningen. Nederlands geld was en bleef de belangrijkste munteenheid in internationale geldtransacties. Voor een belangrijk deel zorgde deze goede reputatie dat de Republiek een van de *major players* binnen de Europese machtsbalans kon blijven. Op deze manier beïnvloedden financiële kwesties de vorming van de buitenlandse politiek van de Republiek in het algemeen.

Meer specifiek bleek er uit de verschillende *case studies* dat financiële kwesties ook bij individuele diplomatieke aangelegenheden een (grote) rol konden spelen. Zo kwam er naar voren dat geld op sommige momenten de doorslaggevende factor kon zijn bij de besprekingen omtrent een bondgenootschap: zo wilde Leopold I zich enkel aansluiten bij de Grote Alliantie van 1689 wanneer Engeland en de Republiek een deel van de Oostenrijkse oorlogskosten zouden dragen. Ook is gebleken dat een financiële motivatie uitkomst kon bieden wanneer reguliere diplomatieke middelen niet toereikend waren. Dit was bijvoorbeeld het geval in 1701, toen een financiële motivatie in de vorm van een deel van de erfenis van Willem III het enige was dat de koning van Pruisen ertoe deed beslissen zijn steun te verlenen aan de Grote Alliantie. Tijdens een onderhandeling met Denemarken in 1692 bleek een financiële motivatie ook onontbeerlijk: het land kon alleen overgehaald worden om soldaten te leveren aan Engeland wanneer er een jaarlijkse flinke som geld betaald zou worden naast de diplomatieke toezeggingen die er geweest waren. Hieruit blijkt dat het niet ongewoon was om goede buitenlandse betrekkingen tot op zekere hoogte af te kopen.

Toch waren financiële kwesties niet alleen bevorderend voor de buitenlandse betrekkingen. Sterker nog, zij konden een andere diplomatieke strategie noodzakelijk maken

of zelfs het gestelde doel onhaalbaar maken. Dat financiële kwesties zodoende ook een enorm struikelblok konden vormen, bleek bijvoorbeeld uit het verdrag van september 1689 waarin Engeland en de Republiek hun verbond tegen Frankrijk bevestigden en verklaarden dat zij alle handel op Frankrijk zouden verhinderen. Dit verdrag had enorme nadelige economische gevolgen voor neutrale staten zoals Zweden, Denemarken en Portugal. Vanwege het overwicht van de bondgenoten hadden deze staten uiteindelijk geen andere keus dan zich bij het verdrag neer te leggen, maar dit kwam de internationale verstandhouding zeker niet ten goede. Daarnaast konden de financiële belangen in sommige gevallen zwaarder wegen dan diplomatieke belangen. Zo bleek uit dit onderzoek dat grote financiële voordelen voorrang konden krijgen op het hoofddoel van de Nederlandse diplomatie (het behouden van de *balance of power*), toen de Amsterdamse en Rotterdamse admiraliteiten weigerden te breken met Spanje vanwege economische belangen in de koophandel aldaar.

Tot slot is er nog een direct verband opgevallen tussen financiële kwesties en diplomaten. Wanneer een staatshoofd zich naar de Republiek keerde om een lening af te sluiten, was het vaak de residerende ambassadeur in het land van de debiteur die onderhandelde over het tot stand komen van een lening. Vervolgens droeg hij zorg voor het onderpand, was hij vaak verantwoordelijk voor het overmaken van het buitenlandse geld naar de Republiek en moest hij de zogenaamde *verbandbrieven* (waarborgen voor de geldschieters) bewaren en deze bij het aflossen van de schuld weer uitwisselen. Zo konden de taken van een Nederlandse diplomaat in het buitenland ook zeer financieel van aard zijn.

Al met al is uit dit onderzoek gebleken dat financiële kwesties en diplomatie onlosmakelijk met elkaar verbonden waren. Deze uitkomst was verwacht en is in de loop van dit onderzoek bevestigd. Toch heeft dit onderzoek ook een aantal verrassende vondsten opgeleverd, zoals het feit dat goede buitenlandse betrekkingen tot op zekere hoogte af te kopen waren, het feit dat geld een motivatie kon vormen wanneer reguliere diplomatieke middelen niet toereikend waren en het feit dat financiële belangen soms zwaarder konden wegen dan diplomatieke belangen. Hoewel het onderwerp zeker baat zou hebben bij een uitgebreider onderzoek, kan ik op basis van het tot nu toe onderzochte stellen dat financiële kwesties de vorming van de buitenlandse politiek van de Republiek flink konden beïnvloeden. Deze invloed, zo is gebleken, kon zowel een positieve als een negatieve vorm aannemen. Het valt echter niet te zeggen of deze invloed voornamelijk positief of voornamelijk negatief was. Wanneer geld noodzakelijk was en het was voorhanden, dan kon het diplomatieke onderhandelingen bespoedigen en het gewenste doel binnen handbereik brengen. Was het echter niet voorhanden, dan kon het omgekeerde het geval zijn en een *stalemate* in de hand werken. Wat ik echter wel kan concluderen is dat pecunia – of het de gebeurtenissen nu beïnvloedde als omkoopmiddel, motivator of struikelblok – een substantiële invloed had op de vorming van buitenlandse politiek van de Republiek in de Gouden Eeuw. Daarvan is de diplomatieke correspondentie uit deze bijzondere tijd getuige.

6. Literatuurlijst

Geraadpleegd materiaal uit het Nationaal Archief in Den Haag:

- Akte van traktaat en separaat artikel te Whitehall gesloten tussen Willem van Oranje, koning van Engeland, en de Staten-Generaal inzake het beletten van alle vaart op Frankrijk gedurende de oorlog (Nationaal Archief Den Haag, Archief Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 12589.197).
- Brief Haer Edele Mogende Heeren aan alle provincien van 28 maart 1687 (Nationaal Archief Den Haag, Register van de uytgaande brieven de anno 1687 [1.01.02], inv. nr. 11975).
- Eerste Minuten van de Notulen van 28 Martij 1687 (Nationaal Archief, Archief Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 424).
- Eerste minuten van de Notulen van Junij 1687 (Nationaal Archief, Archief Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 427).
- Eerste Minuten van de Notulen van September 1695 (Nationaal Archief Den Haag, Archief van de Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 526).
- Geresumeerde minuten van de secrete-resoluties van de Staten-Generaal Januari 1693 (Nationaal Archief Den Haag, Archief van de Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 4061).
- Harer Hoogmogentheden Titulboek (Nationaal Archief Den Haag, Archief Staten-Generaal [1.01.02] inv. nr. 12538).
- Register van de inkomende brieven en bijlagen uyt Frankrijk, Spagne, Engeland, Portugal, Italien en Turkijen 1690 (Nationaal Archief Den Haag, Archief van de Staten-Generaal [1.01.02] inv. nr. 11193) f 220r.
- Staet van Oorlogh voor de secretarie van de Edele Mogende Heeren Raden van State der Vereenichde Nederlanden over den Jare 1687 (Nationaal Archief Den Haag, Archief Raad van State [1.01.19] inv. nr. 1274).
- Staet van Oorlogh voor de secretarie van de Edele Mogende Heeren Raden van State der Vereenichde Nederlanden over den Jare 1713 (Nationaal Archief Den Haag, Archief Raad van State [1.01.19] inv. nr. 1310).
- Stukken betreffende de lening ten bedrage van twee miljoen gulden door de Staten-Generaal aan Engeland verstrekt in 1695 (Nationaal Archief Den Haag, Archief van de Staten-Generaal [1.01.02], inv. nr. 12589.213 & 12589.214).

Secundair bronnenmateriaal:

- Antal, G. von en J.C.H. de Pater, *Weensche Gezantschapsberichten van 1670 tot 1720. Eerste deel: 1670-1697* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1929).
- Antal, G. von en J.C.H. de Pater, *Weensche Gezantschapsberichten van 1670 tot 1720. Tweede deel: 1698-1720* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1934).
- Baalbergen, J., e.a., *De Unie van Utrecht* (Den Haag: Staatsuitgeverij, 1979).
- Bachrach, A.G.H. ed., *Willem III: de stadhouder koning en zijn tijd* (Amsterdam: de Bataafsche leeuw, 1988).
- Boogman, J.C., “Achtergronden, tendenties en tradities van het buitenlands beleid van Nederland (eind zestiende eeuw – 1940)”, in: *Nederlands buitenlandse politiek: heden en verleden* (Baarn: Uitgeverij In den Toren, 1978).
- Bruin, G. de, *Geheimhouding en verraad. De geheimhouding van staatszaken ten tijde van de Republiek 1600-1750* (Den Haag: SDU Uitgeverij, 1991).
- Carter, A.C.C., *Neutrality or Commitment: The Evolution of Dutch Foreign Policy, 1667-1795* (London: Edward Arnold, 1975).
- Dillen, G.J. van, *Van rijkdom en regenten. Handboek tot de economische en sociale geschiedenis van Nederland tijdens de Republiek* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1970).

- Fruin, R. (ed.), *Brieven van Johan de Witt: IIIe deel 1665-1669* (Amsterdam: Johannes Müller, 1912).
- Fruin, R., *Geschiedenis der staatsinstellingen in Nederland tot den val der Republiek* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1922).
- Gosses, I.H., en N. Japikse, *Handboek tot de Staatkundige Geschiedenis van Nederland* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1920).
- Hamel, J.A. van, *De Vaste Koers* (Amsterdam: Elsevier, 1946).
- Hart, M. 't, e.a., *A financial history of the Netherlands* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).
- Hellema, D., *Buitenlandse politiek van Nederland* (Utrecht: Het Spectrum B.V., 1995).
- Hellema, D., *Neutraliteit en Vrijhandel: de geschiedenis van de Nederlandse buitenlandse betrekkingen* (Utrecht: Het Spectrum B.V., 2001).
- Heringa, J., *De eer en hoogheid van de staat. Over de plaats der Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw* (Groningen: Wolters, 1961).
- Israel, J.I., *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806* (Oxford: Clarendon Press, 1995).
- Israel, J.I., *De Republiek 1477-1806* (Franeker: Uitgeverij Van Wijnen, 1996).
- J.J. Jusserand, *The School for Ambassadors and Other Essays* (New York: Books for Libraries Press, 1925) 21.
- Kindleberger, C.P., *A Financial History of Western Europe* (Oxford: Oxford University Press, 1993).
- Krauske, O., 'Die Entwicklung der ständigen Diplomatie vom fünfzehnten Jahrhundert bis zu den Beschlüssen von 1815 und 1818', in: Gustav Schmoller (ed.) *Staatssozialwissenschaftliche Forschungen 5* (Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1886).
- Luard, E., *The Balance of Power. The System of International Relations, 1648-1815* (London: MacMillan, 1992).
- Lünig, J.C., *Theatrum ceremoniale historico-politicum* (Leipzig: Morik Georg Weidmann, 1719).
- Mattingly, G., *Renaissance Diplomacy* (Oxford: The Alden Press, 1955).
- McKay, J.P., e.a., *A History of Western Society* (Houghton Mifflin Company, 2006).
- Neal, L., *The rise of financial capitalism. International capital markets in the Age of Reason* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).
- Parker, G., 'The economic costs of the Dutch Revolt', in: J.M. Winter (ed.) *War and Economic Development: Essays in memory of David Joslin* (Cambridge: Cambridge University Press, 1975).
- Roosbroeck, R. van, *Willem de Zwijger* (Den Haag: W. Gaade B.V., 1974).
- Schiller, F., *De Opstand der Nederlanden* (Amsterdam: Boom 2005).
- Tex, N.J. den, *Jacob Hop, gezant der Vereenigde Nederlanden* (Amsterdam: Johannes Müller, 1861).
- Thomassen, T.H.P.M., *Instrumenten van de macht. De Staten-Generaal en hun archieven 1576-1796* (Amsterdam 2009).
- Troost, W., *Stadhouder-koning Willem III. Een politieke biografie* (Hilversum: Verloren, 2001).
- Vreede, G.W., *Inleiding tot eene geschiedenis der Nederlandsche diplomatie* (Utrecht: Broese, 1856).
- Voorhoeve, J.J.C., *Peace, Profits and Principles: A Study of Dutch Foreign Policy* (Leiden, 1985).

- Vries, J. de en A. van der Woude, *Nederland 1500-1815: De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam: Balans, 2005).
- Wallerstein, I., *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* (New York: Academic Press, 1974).
- Wels, C.B., *Aloofness & Neutrality: Studies on Dutch Foreign Relations and Policy-making Institutions* (Utrecht: HES Publishers, 1982).
- Wicquefort, A. de, *L'ambassadeur et ses fonctions* (Amsterdam: Janssons & Waesberge, 1730).

Geraadpleegde websites

- Collectie Nationaal Archief, *1579 Unie van Utrecht* website bezocht 2-6-2010:
<<http://www.nationaalarchief.nl/content/jaartal/1500-1600/1579UnievanUtrecht.asp?ComponentID=3578&SourcePageID=3754>>
- Onbekend, *Raad van State*, website bezocht 18-05-2010,
<http://www.raadvanstate.nl/over_de_raad_van_state/geschiedenis/>

7. Appendix

A. Staet van Oorlogh 1687

1274
Staet van de Vre
doorde Secretaris
van de Ed: el: Heeren
Raeten van State der
Vre-enichde. Nederlanden
over den Jare
1687.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

De Provincie van de Streeke van
 de West-Indische Compagnie
 1668.

tot Landbouw- en
Diergeneeskunde, 1000
1000, 1000, 1000, 1000

625

De deling voor de
Landbouw en Diergeneeskunde
1000, 1000, 1000, 1000

625

De deling voor de
Landbouw en Diergeneeskunde
1000, 1000, 1000, 1000

1045

De deling voor de
Landbouw en Diergeneeskunde
1000, 1000, 1000, 1000

De deling voor de
Landbouw en Diergeneeskunde
1000, 1000, 1000, 1000

500

De deling voor de
Landbouw en Diergeneeskunde
1000, 1000, 1000, 1000

500

De deling voor de
Landbouw en Diergeneeskunde
1000, 1000, 1000, 1000

2016

De deling voor de
Landbouw en Diergeneeskunde
1000, 1000, 1000, 1000

W. George & Son 410: 2nd Reg. Buss
and 2nd Reg. Buss 485: 2nd Reg. Buss
and 2nd Reg. Buss 333: 10

John Robinson
and 2nd Reg. Buss 50:

John de Long Voorwaert
and 2nd Reg. Buss 20: 1 1/2

John de Long Voorwaert
and 2nd Reg. Buss 10: 2 1/2

John de Long Voorwaert 290: -

John de Long Voorwaert 200: -

Thomas de Long Voorwaert 333: 6: 1/2

John de Long Voorwaert 50: -

John de Long Voorwaert

Amount Received by Mr. H. N. ... 20:16:00

Comptroller of the Treasury ... 125:--

Received of the President in ... \$00:--

By the President ... 50:--

Amount Received by Mr. H. N. ... 20:16:00

Comptroller of the Treasury ... 250:--

Received of the President in ... 03:60

By the President ...

Brief Emoy, vuygde Duytse
 de Koning van de Nederlanden
 ons verydyfkes meesters
 van alle gelycke wesen
 tot vermindering daarvan
 doeringe vuygde woude
 woude hier 2400 myn
 vanden 3. d. april 1650
 met vuygde woude
 woude, om de 1600 myn
 tot vuygde woude — 4166:13:4

N. Sommeta
 10950:6:0

Provincie Zeeland

Deposieten de Duytse
 Deposieten
 de Koning van de Nederlanden
 in vuygde woude
 vuygde woude hier 2400 myn
 vanden 3. d. april 1650
 met vuygde woude
 vuygde, om de 1600 myn
 tot vuygde woude — 1666:13:4

N. Sommeta
 10950:6:0

B. Staet van Oorlogh 1713

Provincie Holland

Papieren van Luyden de Pruisian
Estadimient
Omgeve in paginen 1000 ponden
1 jaar in de goede maent 9 033 6 0
1000 ponden in de goede maent 50
1000 ponden in de goede maent 20 16 0
1000 ponden in de goede maent 500
1000 ponden in de goede maent 50

1000 ponden in de goede maent 20 16 0
1000 ponden in de goede maent 9 033 6 0
1000 ponden in de goede maent 50
1000 ponden in de goede maent 20 16 0
1000 ponden in de goede maent 500
1000 ponden in de goede maent 50

In februari Oec. penen Jaars
 in ter opende maent 50. —

Jan. Eten een maanden jaerlyc
 250 penen in ter opende maent 20. 18. 0.

De heer van p. en jaerlyc
 De heer van p. en jaerlyc
 De heer van p. en jaerlyc
 in ter opende maent 338. 6. 0.

In den van. T. g. en jaerlyc
 Jaars in ter opende maent 50. —

In den van. T. g. en jaerlyc
 Jaars in ter opende maent 20. 18. 0.

In den van. T. g. en jaerlyc
 Jaars in ter opende maent 250. —

In den van. T. g. en jaerlyc
 Jaars in ter opende maent 50. 0.

De heer van p. en jaerlyc
 Jaars in ter opende maent 250. —

De heer van p. en jaerlyc
 Jaars in ter opende maent 50. —

De heer van p. en jaerlyc
 Jaars in ter opende maent 20. 18. 0.

Reputatien bijten de *Prins van*
Orde Ambassa,
vuer in Engeland 20000. Lij jaars
volgens haar hoog me. resolutie
van den 3 may 1671 omme hem
en gelijckheit te transieren met
haar hoog me. ambassadeur in
standtyl, Gedraagt ter lopende
maent 1666. 11. 11

ii. Sommena